

ימים מקדם

ממכתבי הרה"ת

ר' יצחק שלמה פּעוּזנער ע"ה

השי"ת – ה'תשי"א

להערות ותגובות: cholembp@gmail.com

פתח דבר

אנו מודים לה' יתברך על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו, החתן הת' מאיר שלמה וב"ג הכלה מרת הענא שיחיו, למזל טוב, ביום הרביעי, ב' דר"ח מרחשון ה'תשע"ז.

כנהוג – על יסוד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בחתונת בתו הרבנית נ"ע עם כ"ק אדמו"ר – הננו שמחים לכבד את כל הנוטלים חלק בשמחת לבבנו, מקרוב ומרחוק, בתשורה זו.

תשורה זו – ימים מקדם¹ – הינה אוסף מכתבים שכתב הרה"ח יצחק שלמה פעוונזנער ע"ה – דודו זקנו של החתן – בעת היותו תלמיד בישיבת תומכי תמימים המרכזית 770 בשנים תשי"י-תשי"א, אל אחיו הגה"ח הרב הלל פעוונזנער ע"ה – סב החתן – בפאריז. המכתבים מתפרסמים כאן בפרסום ראשון.

במכתבים אלו – המהווים כעין יומן – משתקף הלך רוחם של החסידים בבית חיינו בתקופה זו שבין הסתלקותו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ לקבלת הנשיאות ע"י כ"ק אדמו"ר. מבין השורות עולה ומזדקרת התקשורתם העצומה של התמימים לרבינו תיכף לאחר הסתלקות אדמו"ר מוהריי"צ, כשכל הגה וכל תנועה נשמרת על ידם, ומועלית על הכתב אל מעבר לים.

מטבע הדברים המכתבים כוללים גם חלק מדברות קדשו של רבינו בתקופה ההיא, והודות לכך נשתמרו במכתבים אלו כמה וכמה שיחות מתקופה זו – בחלקם שיחות וחלקי שיחות שאין מהם 'הנחות', ושיחות אלו מתפרסמות כאן בפעם הראשונה.

*

¹ ראה בארוכה במאמרי שלהי שנת תשכ"ט ותחילת שנת תש"ל בענין "אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם".

סגנון המכתבים הוא – כרגיל אז – בלשון הקודש מתורגמת מאידיש. המכתבים באים בלשונם המקורית, אם כי נערכו תיקוני לשון נחוצים, נעשה פיסוק וחלוקה לקטעים, ונוספו כותרות למען ירוץ בו הקורא. כמו"כ תורגמו ללה"ק הביטויים שבשפת האידיש.

בשולי הגיליון באו ציונים והשוואות לספר 'ימי בראשית' (להלן: ימ"ב), המכנס כעמיד גרנה את כל יומני התקופה ההיא. יש לציין שבמכתבים שלפנינו ישנם פרטים רבים שלא הובאו בספר זה.

כל הנ"ל נערך ע"י: אח החתן הת' שלום דובער שי' פעוזנער, הת' שלום דובער שי' קוביטשעק והת' שמואל טובי' שי' קליין.

*

יש לציין שדודנו ר' יצחק שלמה הי' מהתמימים שבאו מרוס', שעמדו בשורה הראשונה בקרבתם והתקשרותם לרבי. וכמוכן גם מהעובדה שבהעדר המזכירים נתן הרבי לו להתעסק במשלוח המאמרים² (ראה ע' 17).

בתור הוספה מובאים תולדות ימי חייהם של הרה"ח ר' יצחק שלמה והגה"ח הרב הלל פעוזנער ע"ה, מתוך הספר 'המשפיע שלא חזר' באדיבות המו"ל (משפחת קרביצקי, ניו יורק. בעריכת שו"ז ברגר) ותודתנו נתונה להם ע"כ.

יה"ר אשר נזכה תיכף ומיד לקיום היעוד "מהרה ישמע. . קול חתן וקול כלה", אזי נזכה זעהן זיך מיט'ן רבי'ן דא למטה אין א גוף ולמטה מעשרה טפחים, והוא יגאלנו.

משפחות פעוזנער-שנור

בדר"ח מרחשון ה'תשע"ז, כפר חב"ד

² הרבי נהג לשלוח את מאמרי כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ – שיצאו לאור אז על ידו – מיד עם הופעתם למשפיעים ועסקנים ברחבי תבל, ולפעמים בצירוף מכתב ממנו (בנוסף לפתח דבר למאמרים שנכתב על ידו), על מנת לזכות בזה את הרבים, והכנת משלוח זה הי' כרוך בעבודה רבה.

[א]

ב"ה מוצש"ק פ' שמיני, י"ד למטמונים תש"י, ברוקלין
לכבוד אחי היקר התמים כמר הר"ר הלל יחי' בטוב ובנעימים בגו"ר.
. . עכשיו אכתוב לך מעט אך עבר ליל-הסדר בבית רבינו שליט"א.

ערב פסח

ערב שבת (ערב [יום לפני] ערב פסח) אפו מצות שמורה למצות מצוה, כי שאר המצה כבר אפו קודם. כן ה' מנהג רבינו זצ"ל הכ"מ לאפות מצה בערב פסח קודם חצות דוקא. ומצה זו היו חולקים לאנ"ש לאכילת ה'כזית', וכן ה' בשנה זו ג"כ. אנו לא היינו נוכחים באפיית המצות כי לא ה' לנו זמן, כמובן.

ערב פסח חזרתי דא"ח בעל פה (קודם קבלת שבת, כי בסעודה שלישית חוזר בכל שבת ושבת חדב"נ הרש"ג יחי'). בבוקר התפללתי בהשכמה, וכן מנין הא' ג"כ בהשכמה.³

סדר העליות לתורה

בבית אדמו"ד⁴ מתפללים בכל יום ב' מנינים, הרש"ג והרמ"ש יחי', ובש"ק מנין א', בכל שבת ושבת עולים לתורה רש"ג שלישי, ורמ"ש ששי, והמפטיר הוא של רבינו. ולהיות כי בזמן אבילות ר"ל צריכים לעלות מפטיר, והם אינם רוצים מפני ששייך ל... [אדמו"רות] לכן אמרו לרש"ל [ר' שמואל לויטין] יחי' שיאמר מפטיר. ביום ב' וה' עולים ג"כ לשלישי, וביו"ט (שיש רק חמש עליות) ביום א' עולה רש"ג שלישי, וביום ב' רמ"ש שלישי. ומשום שהמפטיר של שבת ויו"ט נותנים לרש"ל

³ בימ"ב: תפילת שחרית התחילה בשעה 6:30.

⁴ חדר היחידות של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ, ששם התפללו בשנה שלאחר יו"ד שבט תש"י בנוסף למנין בביהכ"ס.

לכן לא יכולתי להתפלל שם⁵. ביום ב' וה' עולים ג"כ לשלישי, וביו"ט (שיש רק חמש עליות) ביום א' עולה רש"ג שלישי, וביום ב' רמ"ש שלישי. לנכד רבינו נותנים כמעט בכל שבת שביעי, בדוקא.

התשלומים עבור העליות

אגב אכתוב לך מעשה מזה: ר' יוחנן גארדאן – הוא גבאי דביהכנ"ס – סיפר שבכל שנה קונה רבינו מאתנו עבור חתניו שיחיו שלישי ושישי, ועבור נכדו חזק, בדוקא, ובכל שבת שביעי. והסך עולה עד רפ"ח שקלים [דולרים] לשנה, ומסלק בכל שנה עוד קודם מרחשון. ובשנה זו לא סלק באמרו כי הדבר צריך ישוב, ומאיזה סיבה – אינו יודע – הזכיר מי שהזכיר לרבינו אודות המעות, וסלק רק 75.00 והשאר אמר שצריך ישוב הדעת, ע"כ. ושערנו שהוא רביע לערך מהמעות שהי' נותן תמיד, והיינו כפי מספר העליות שעברו! (איני יודע החשבון בבירור, האם שבת זו האחרונה (היינו פ' בא)⁶ גם נכללה או לא, ועכ"פ כמעט שהחשבון מכוון לדבר זה).

ימים ראשונים דחג הפסח

את הסדר הא' גמרנו בחפזון, גם לרבות השני, ובאנו להשלחן בבית אדמו"ר הכ"מ והיו ממתנינים על העשירי (כי כפי מה שכתבתי במכתב האחרון⁷ הי' רק תשעה, ואותנו לא הי' יכולים לצרף כי היינו אחר האפיקומן).

להאדמו"ר הכ"מ סדרו קערה והניחו הסידורים שהי' אומר בהם ההגדה - הא' תורה-אור, והב' סידור עם קבלה (כוונות), וגם כסא עם כרים להסבה, והאפיקומן טמנו בין הכרים של האדמו"ר כי המנהג הי'⁸ שהיו נותנים האפיקומן לאדמו"ר להטמין (לא כל המסובים, רק החתנים והנכד, ולפעמים הי' לוקח גם מרש"ל או גם

⁵ ערב פסח הוא היארצייט של הגה"ח וכו' הרב אברהם ברוך פּעוּזנער ע"ה, אביו של כותב המכתבים.

ראה אודותיו ספר "המשפיע שלא חזר".

⁶ שבה הייתה ההסתלקות.

⁷ אינו תח"י.

⁸ ראה רשימות היומן ע' קעט-קפ.

מאחר) - כן ה' גם בשנה זו. בתוך הסעודה סיפר הרש"ג מעשיות שונות. ברכת המזון ברך הרש"ג והוא שפך היין⁹ מהכוסות של אדמו"ר, וגם מהכוס של אליהו הנביא. הניגון א-לי אתה, לא נגנו בלילה זו ואיני יודע מפני מה. הדלת פתח הנכד ושלום חסקינד יחי¹⁰.

למחר קודם התפילה ואחר התפילה ה' הרמ"ש מוכיח בפרט להבחורים מפני מה לא באו לאכול האפיקומן בבית אדמו"ר. ואמר¹¹ כי איתא בספר חסידים כי צדיקים באים לביתם לבושים בלבושי שבת ומקדשים ופוטרים הרבים ידי חובתם, שזהו יותר ממה שאיתא בגמרא, ששם איתא שה' בא בי שמי, ולא פירשו איך ה' לבוש ומה ה' עושה, ובספר חסידים פ' שבלבושי שבת ה' בא. כי הגם שטומנים אותם בלבושי לבן, אך מ"מ הם יכולים לבוא באיזה לבושים שהם רוצים. וגם, פירש בספר חסידים "ופוטרים הרבים ידי חובתם", הגם שע"פ נגלה טראגט דאס ניט אויס [זה לא מסתדר], אך הענין כן הוא! ואמר כי איתא באגה"ק כי חיי הצדיקים אינם בשריים כ"א חיים רוחניים וגדולים צדיקים במיתתם יותר כו', ופי' כי איתא בדרושי ר' הלל מפאריטש ז"ל, כי חיים בשריים הוא חיי בי"ע וא"כ בצדיקים הוא חיי אצ"י, וגדולים צדיקים כו', א"כ הוא למע' גם מאצ"י והוא מדרי' יחידה, והיא שורה על גופו אחר ההסתלקות. וא"כ כיון שבחדר זה אכל אדמו"ר עשרה אפיקומן'ס, וגם כי אדמו"ר בכאן כנ"ל, ונותנים רשות לבוא, א"כ מדוע אינם באים!? ניחא בעלי בתים אפשר מפני שלום בית כו' אבל אתם (בחורים) אינכם תלויים במישהו, ולמה... מצדי היתי רוצה שגם כל הסדר יסדרו בכאן¹², אבל אמנם תלוי זה בעקרת הבית, אבל האפיקומן כו'. למה דוקא האפיקומן, אמר כי זה כמין הכנה על עתיד ועוד ענינים, איני זוכר מה.

⁹ בחזרה לבקבוק.

¹⁰ בימ"ב: שהיה זה שלום חסקינד יחד עם הת' יוסף זלמנוב.

¹¹ הבא לקמן נדפס בתו"מ בקיצור (תו"מ ח"א עמ' 22), ובלא פרטים רבים, המובאים כאן בפרסום ראשון.

¹² הבחורים.

לכן מכל הנ"ל אנו באנו להסדר הב' והי' בתחילת הסעודה¹³, סיפרו מעשיות, ונתנו לנו מרק מקערת אדמוה"ז ויין על ב' כוסות האחרונים ג"כ נתנו לנו. הרמ"ש ברך ברכת המזון ושפך הכוסות הנ"ל להבקבוק, ונגנו הניגון א-לי אתה כל המסובים. הי' לערך יותר מג' מנינים, וסיימו קודם חצות, לא בכונה, רק שכך הי'.

חזה"מ לא הי' שלחן¹⁴.

שביעי ואחרון של פסח

על ימים האחרונים באו הרבה אורחים מניו-יארק וגם מקנדה, בקשו את הרמ"ש שיחזור דא"ח ולא רצה.

בלילה וביום היינו אצל השלחן, הסדר הוא כמו ימים ראשונים. בסעודת [יום] אחרון-של-פסח אמר רמ"ש שיתנו לכאו"א לחיים, גם מרק נתנו לכל, בתוך הסעודה סיפרו ג"כ סיפורים, ואחר הסעודה קודם בהמ"ז אמרו שינגנו ניגון של אדמה"ז בעל ד' בבות. כשהתחילו לנגן מיד התחילו רמ"ש ורש"ג לבכות, רמ"ש בכה בקול רם והי' גופו מתנענע לכאן ולכאן וגם הרבה מהמסובים בכו וכל העולם הי' בהתעוררות. אחר כך ברכו ברכת המזון¹⁵, [הרה"ח ר'] אלי' סימפסאן ברך, והתפללו מנחה.

אח"כ ערכו שלחן בביהמ"ד וישבו להתוועד¹⁶, רמ"ש ישב בתוך המסובים לא כמו בכל פעם בראש השלחן, ופסע על השלחן לישב למקומו (זהו חידוש כי אינו רגיל בכך), והתחיל מהמאמר דאחש"פ, עשר תעשר¹⁷, עשר בשביל שתתעשר, וביאר כל הענין שבהמאמר. ודבר אודות אדמו"ר, וכל הענין הנ"ל מספר-חסידיים דיבר בארוכה, וסיפר מעשה שהי' באותו חורף דהאי שתא, שהרבנית תחי¹⁸ נכנסה

¹³ בימ"ב: בעת אכילת הכזית מצה.

¹⁴ היינו שלא היתה התוועדות או סעודה ברבים בבית אדמו"ר מוהרי"צ.

¹⁵ בימ"ב: שניגון הד'-בבות היה לאחר ברהמ"ז.

¹⁶ ההתוועדות נדפסה בתו"מ ח"א עמ' 23. חלק מההתוועדות הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר ונדפס בלקו"ש ח"ב ע' 509 ואילך.

¹⁷ י"ל ע"י כ"ק אדמו"ר לאחרון של פסח, נדפס בסה"מ תש"י ע' 177 ואילך.

¹⁸ בלקו"ש ובתו"מ שם, שהיה זה הרבי עצמו שנכנס לחדר.

לחדר אדמו"ר והי' יושב על הכסא אצל החלון ומביט לחוץ, אך כפי הנראה לא הי' רואה כלום, כלומר מה נעשה בחוץ, אך הי' עמוק במחשבותיו הקדושים, אבל כשנכנסה הרבנית תחי' נתעורר האדמו"ר, ואמר שהוא רוצה ליסע לאה"ק, ואמרה לו הרבנית תחי' ועל מי יעזוב את החסידים וכל העבודה, ואמר, "א שיינע מחשבה", פי' על מחשבתו הקדושה אמר כן. והסביר הרמ"ש יחי' את הענין כי האדמו"ר גמר את עבודתו. ורק החסידים עדיין עומדים באמצע הפרק כו' ודרש שצריכים להשלים את העבודה.

גם אמר שצריך להיות הענין מה שאמר רבי הק' בכתובות לבני אני צריך, והיינו שהאדמו"ר צריך לבניו, והיינו התלמידים, וגם מה שאמר רבי עוד, הזהרו בכבוד אמכם, נר יהי' דלוק במקומו, שלחן ערוך במקומו, מטה מוצעת במקומו, ופירש הזהרו בכבוד אמכם היינו להתנהג כמו שנהג רבינו, והיינו אופטאן מיט דער וועלט [לפעול עם העולם], וביאר הענין בארוכה ענין יוסף וענין יצחק, ואמר כי יצחק בגימ' ד' פעמים בן, והיינו שהאדמו"ר לא התעסק דוקא בבן חכם כ"א גם בבן רשע, ותם, ושאינו יודע לשאול, ודיבר כל הענין בארוכה, נר דלוק במקומו היינו ענין מצות מעשיות, רמ"ח אברין דמלכא ותרין דרעין חסד גבורה, והיינו דחילו ורחימו. ושלחן ערוך במקומו, היינו ענין התורה שנק' לחם, ומטה מוצעת במקומו הוא ענין התיקונים ששואלים אצל רבי שגם עתה יש כל הענין, וצריך לעשות יחידות.

ודיבר אודות כל המאמר הזה "הזהרו כו' . . במקומה", באריכות ההסבר, ואמר שאז האדמו"ר ישפיע לכאו"א בבני חיי ומזוני רוויחא, וכשדיבר אודות האדמו"ר הי' אומר שחסידים צריכים רבי כו' ורבי צריך לחסידים וכמו לבני אני צריך כו' כנ"ל והי' מדבר אודות זה הענין, ובאמצע דיבוריו אודות הרבי אמר הרבה פעמים "איך" און ער האט זיך גיכאפט [ותפס את עצמו] (פי' הרמ"ש)¹⁹ ואמר שצריך לזהר בדיבור, ואמר "דער שווער".

בתוך ההתוועדות ביקשו מאתו שיאמר דא"ה, ודחה זה. ההתוועדות ארכה יותר מד' שעות וכל העולם עומד ויושב. ואמר שיתנו לחיים לכאו"א, וגם אריין

¹⁹ היינו שמיד לאחר שאמר זאת, תיקן את דבריו.

גיזאגט אסאכן [אמר אמירות פרטיות להרבה מהנוכחים], ולנו אמר שיתנו עוד, גם הוא בעצמו ה' שותה (ד' כוסות שתה) אלעמאל נעמט ער ניט לחיים [בדרך כלל²⁰ אינו אומר לחיים], כי הוא קודם הקידוש, שמקדש לפני אמו תחי'.

ש"פ שמיני, מבה"ח אייר

גם בש"ק מברכים התוועד²¹, ודיבר אודות שבעת ימי המילואים והמעלה דיום השמיני למילואים, וגם דיבר אודות המאמר שיצא לפסח הגם שכבר נאמר, אך מ"מ כשיוצא עתה הוא ג"כ גילוי חדש, וסיפר אודות המעשה שאדמו"ר מהר"ש אמר לאדמו"ר נ"ע שיחזור המאמר ששמע ששים פעמים, ואמר רמ"ש ששאל הוא לאדמו"ר אם יש יתרון מפעם הנ"ט לפעם הס' ואמר אדמו"ר כי כמו שיש יתרון מפעם הא' לפעם הס' כמו כן יש יתרון מפעם הנ"ט לפעם הס'. ובנדו"ד הוא הגם שלמדו אותו פעמים רבות אך מ"מ יש גילוי חדש, כי כשאדמו"ר ה' אומר מאמר או ה' נותן מאמר יש גילוי חדש. ואמר כי מאמר אדמו"ר הוא בודאי השגחה פרטית וגם כשעתה מפרסמים בפרסום רב, ואז נמשך המשכה חדשה ברוחניות ובגשמיות וכמעשה דרש"בי²², שאמר תורה, והי' גשם, ואמר שאין צריך לעשות הפסק כי ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו²³ כו'. ודיבר הרבה אודות האדמו"ר והי' ממש גילויים נעלים און ער האט זיך אסאך מאל ארויס גירעדט.

²⁰ היינו בהתוועדויות שבת מברכים.

²¹ ההתוועדות נדפסה בתו"מ ח"א עמ' 28.

²² זח"ג נט, ריש ע"ב.

²³ תמורה טז, א.

[ב]

ב"ה יום ב' פ' תזו"מ תש"י, ברוקלין.

שלהי ניסן ותחילת אייר

אתמול²⁴ היינו על הציון לא הרבה אנשים אך מ"מ נסעו, גם רמ"ש הי', אני וחברי ג"כ היינו. הפדיונות כולם נתנו לו, כי בכלל הי' אסיפה מהזקנים וגמרו שצריך להתעסק בענין זה להמשיך את הרמ"ש לענין זה, ראשית כל שיתנו לו פדיונות, ובמשך הזמן יראו מה לעשות. ולכן זקני החסידים מבקשים ממנו שיאמר דא"ה, ובכלל נוהגים אתו באופן אחר, וכמו כשהי' נוסעים על הציון הי' כולם עומדים סביב הציון והוא בתוכם והיו קוראים הפ"נ בעצמם והיו אומרים מענה לשון. ועכשיו כולם נתנו לו, וכשהוא בא (הוא בא לאחר כולם), כל העולם הולכים והוא בעצמו נשאר עומד ואומר מענה לשון וקורא הפ"נ, רק מרחוק עומדים ומביטים.

בכלל כל העולם כאן, אה"ק, קנדה, ענגלאנד [אנגליה], אוסטרלי' ועוד עומדים לצדו. כי כאן אין שום ספק ובמוחש אנו רואים כי העם אתו. ברמ"ש נוהגים בהדרת הכבוד, ושומרים כל הגה היוצא מפיו כו'.

במוצש"ק הי' אסיפה וגמרו שביום ה' דשבוע זאת יתענו יו"ד אנשים ויסעו על הציון לבקש שיהי' הדבר מה שרוצים [קבלת הנשיאות] ושיהי' בחסד וברחמים שלא במחלוקת. ובשבוע הבאה אי"ה יכנסו הרבה מאנ"ש ויבקשו בפה מלא, יתן השי"ת עס זאל זיך אויספירן דיא זאך [שיתממש הענין] בחסד וברחמים בקרוב ההוה, ויאיר עינינו, וישמיע לנו נפלאות מתורתו אכי"ר.

וכאן הי' מעשיות פרטיים שדברו אתו [עם כ"ק אדמו"ר²⁵] און ער האט זיך קאם ארויס גידרייט, און כמעט מיט גארנישט [ובקושי הצליח להתחמק, ודחה אותם בקש].

²⁴ יום א' ער"ח, שהוא יום הליכה על הציון.

²⁵ אודות קבלת הנשיאות.

ימים מקדם

בבקשה לכתוב לי המצב דפריז אודות זה [האם מקבלים על-עצמם נשיאותו של כ"ק אדמו"ר]. תוכל לבקש את יהושע קארף שיראה לך מכתב [בנו] גדליה, הוא כתב אודות ההתוועדות, גם יש עוד מכתבים בפריז אודות המצב דכאן (אצל ר' ניסן נמנוב). והקיצור כי כאן הדבר ברור ואין ספקות בהענין, וגם כי מצאו רמזים וראיות בתוך מכתבי אדמו"ר, והדיבורים של אדמו"ר עליו. מכתב א' יש בפריז ששלחו מכאן.

בפרטיות איני יודע מהראיות, אך הענין כן הוא, און דער שטימונג פון דער עולם איז נאר אזוי [ודעת הקהל היא רק כך]. המכתב הזה איני יודע אם צריך להראות לכל, וגם אודות האסיפה, תעשה איך שתראה.

[ג]

ב"ה יעש"ק פ' במדבר, א' דהגבלה תש"י ברוקלין.

אל כבוד אחי היקר התמים הר' הלל יחי' בטוב ובנעימים,

תחילת סיון

. . בש"ק העבר, היינו שבת מברכים, התוועד הרמ"ש שליט"א²⁶, וגם בר"ח התוועד²⁷ (היתה איזה סיבה בזה, כי כפי שידוע לך מדפיסים עתה את ה"שדי חמד" ואיש א' משיקאגא²⁸ נדב עבור זה ח"י אלף שקלים²⁹, וגם איש זה סילק חוב האחרון מה שה' חייב רבינו עבור ביתו 770, מסתמא ג"כ כערך הנ"ל, והוא סילק כל זה כי הוא איש אמיד, והוא איש יקר מאוד, והוא ביקש את הרמ"ש שליט"א להתוועד ונעתר לבקשתו וישב עד חצות [הלילה]).

[בהתוועדות שבת מברכים] דיבר שצריך לפעול עם הזולת כי כאו"א יש לו כחות מה שרבינו הכ"מ נתן לו וצריך לפעול עם זה. ואמר שרבינו לא רק נתן הכחות לאחרים ובעצמו לא עושה כלום, כי מה שהוא מצוה הוא עושה³⁰ כו', בדוגמא שלמעלה. וביאר כל הענין ע"ד החסידות מהו ריבית ובאיזה אופן מותר וכו'.

בר"ח דיבר אודות מעלת האדם על הדצ"ח, וביאר הענין בעבודה, היתרון מא' על האחר, ומעלת האדם שיש לו בית. ובעבודה הוא ענין שצריך כל אדם לעשות גם דברים שלמעלה מהשגתו, וגם לרבינו יש לו בית כו' וצריך כל אדם לבנות בית כו'. ודיבר אודות הענין מה שזכה זה לקנות הבית, היינו שסילק החוב, ונעשה הבית ברשות רבינו לגמרי וכו'.

²⁶ ההתוועדות נדפסה בתו"מ ח"א עמ' 71.

²⁷ ההתוועדות נדפסה בתו"מ ח"א עמ' 80.

²⁸ ר' יוסף חיים רובינסון.

²⁹ בימ"ב: 25,000 דולר.

³⁰ שמות רבה פ"ל, ט.

ימים מקדם

ואח"כ ביקש איש הנ"ל לאמר דבר מהשדי חמד, והביאו שדי חמד ופתח, ונפתח במקום שנפתח והי' שם שאלה בענין האתרוג, שע"פ רוב המנהג לשלם בחוה"מ או אחר החג, ואתרוג צריך להיות שלו ע"פ תורה כו', ותיריך שם ע"ש. ודיבר הענין בעבודה ענין האתרוג והג' מינים, אתרוג ר"ת אל תביאני רגל גאווה, וכל הענין...
הענין...

בער"ח הי' על הציון, הפדיונות נתננו לרמ"ש שליט"א והי' בוכה בכיות עצומות. אמר כי באם לא יכתבו בהפדיון ב' דברים, א' מה שקיבלו על עצמו והב' מה שנוגע להזולת - לא יתנו פ"נ, כי צריך להיות פועל כו', ומסתמא כתב כאו"א מה שהוא יודע כו'.

ואודות הענינים שלמעלה משכלינו, אל תדמה כי כאן עומדים במחלוקת גלוי' ח"ו, ורק כל העולם נמשך אחרי רמ"ש שליט"א. ואנו עומדים מן הצד ורק אנו שומעים מה נעשה, וח"ו לומר איזה דיעה ולהתערב בזה, כי מי יכול לתחוב ראשו בין הני תרי טורא כו', ואנו בטלים לשניהם כו'. וגם הרש"ג התוועד אתנו זה ב"פ, ודרש עבודת התפילה כו', וגם הזמין אותנו להתוועד על חג השבועות. ואנו רוצים להתוועד אתנו כו'. אבל חס וחלילה להתערב בזה הדבר כי מי אנו כו' ואין אנו מדברים תועה ח"ו על אחד מהן ורק אנו בטלים בתכלית כו'. ואל ידמו שאנו ח"ו מדברים על בית רבינו וכו' וחס לזרעא דבר אבא כו' ורק אנו משתוקקים לדבריהם, ומעריצים ובטלים כו'. השי"ת יזכנו להיות בטלים בתכלית לבית רבינו ונהי' מן המזכים והמועילים כו', השי"ת יחיש פדותינו ופדות נפשינו כו' ויביא משיח צדקנו בקרוב ממש.

אחיק הדו"ש ומברכך בכטו"ס בגו"ד.

[ד]

ב"ה, ועש"ק פ' נחמו (ואתחנן) י"ד מנחם אב השי"ת ברוקלין.

לכבוד אחי יקירי חביבי הרה"ת ר' הלל יחי'

אמצע מנחם-אב

. . העולם הוא מקושר לכ"ק שליט"א והולכים ליחידות וכמעט שאין לו זמן לעניניו, כי העם עומדים עליו מהצהרים ועד זמן מאוחר בלילה כי הוא מקבל את כאו"א הנכנס אצלו ומטפל עמו, כי אין סדר בקבלת אנשים, היינו זמן מוגבל, וכל אחד בא כאשר יכול לבוא (זה לא כבר שמעתי שהגביל שעה א' לקבלת אנשים אבל זה האלט ניט אויס [לא מחזיק] כי אין איש שעומד אצל הדלת שאינו מניח ליכנס, ואנשים באים מסוגים שונים והוא לא ישיב פניהם ריקם). ובכלל כל העולם גם הזקנים רועדים לדברו, וכאשר הוא מצוה כן עושים.

בכלל אני לא שמעתי הרבה נפלאות, אבל אחת אכתוב לך. והוא כי אברך אחד הי' לו ילד חולה, שבגרוננו הי' איזה דבר, והרופאים אמרו שצריך לעשות ניתוח, והוא שאל את כ"ק ומיחה בזה. ולא נתן האב את הילד והרופאים עשו רעש כי זהו סכנה, וצריך לעשות, ולא אחרת, ואם לא יתן - יקחו את הילד בחזקה כו', וסוף דבר שבאו למחרתו וראו כי פקע הבועא שבתוך הגרון, ואמרו שבדרך הטבע זה אי אפשר בלא ניתוח כו' וזהו רק בדרך נס. ויש עוד דברים כו'.

. . וגם אני יכול לכתוב לך כי כבר אין קוראים אותנו בשמו להס"ת, רק יעמוד הרב³¹ בהרב פלוני, אבל לא במעמד גיסו שליט"א וכו'. הוא שמע זאת (כוונתי לכ"ק שליט"א) ואין אומר מאומה, וכבר אמר אז עם ארט ניט וויא מען זאל ניט רופן אביא מען זאל אופטאן [לא אכפת לו כיצד יקראו לו, העיקר שיפעלו].

³¹ בלא אמירת שמו הק'.

[ה]

ב"ה יום שהושתת בו העולם ה' סליחות השי"ת ברוקלין נ. י.

אל כבוד אחי היקר התמים הרב ר' הלל יחי' בטוב.

שלהי תשי"י

את חגיגת הח"י אלול חגגנו בטוב, תחנון לא אמרו. בערב לא ה' התוועדות מפני שרש"ג שליט"א אמר שרוצה להתוועד ביום, וביני ביני הלך העולם ולא ה' התוועדות. בבוקר אחר התפילה נסע רש"ג שליט"א על האוהל עם התלמידים הצעירים, והעולם והתלמידים הקשישים נסעו רק אחר תפילת מנין הב' עם כ"ק אדמו"ר שליט"א³². ואחר תפילת מנחה נתוועד הרש"ג שליט"א שעות אחדות עד תפילת ערבית, ואחריו ה' מתוועד כ"ק אדמו"ר שליט"א³³ והי' 'עולם' גדול מאוד. ה' אויפגלייגט זייער [בהתרוממות מאוד] והי' מדבר לאנשים פרטיים שיאמרו לחיים, בשביל עצמו בשביל אביו, אמו, אחיו וכמוהו רבות, והי' אומר "וואס וועט זיין מיט דיר [מה יהי' אתך], פלוני?", התוועד עד אחר חצות והי' גילויים נעלים.

השיחה היא נרשמת עתה, וכך הוא הסדר: אחר ההתוועדות חוזרים אותה, ביומי דחול עושים ראשי פרקים בעת ההתוועדות, ואח"כ כותבים אותה כולה, ונותנים אותה לכ"ק אד"ש להגיה והוא מגיה אותה וכמו כן כותב ההערות. ראש הכותבים הוא הבחור הת' שאר בשרך יואל כהן, חוזרים אותה בסיוע החוזרים הקשישים, היינו הרב מרדכי מענטליק, הרב שמואל זלמנאו, החוזרים הראשיים דכ"ק אדמו"ר הכ"מ, והכותב הוא הבחור הנ"ל³⁴. אחרי ההגה מדפיסים אותה ונותנים אותה לכ"ק אד"ש להסכם המכירה, וכשמרשה מוכרים אותה. ובקרוב תצא לאור השיחה הנ"ל וכבר שלחתי לך הר"ד משבת מברכים אלול.

³² בימ"ב: ב' בשעה 13:45.

³³ ההתוועדות נדפסה בתו"מ ח"א עמ' 190.

³⁴ בימ"ב"ב מתוארת ה'חזרה' על התוועדות זו, ושם מוזכרים שמות נוספים של המשתתפים ב'חזרה': ר' יצחק דובער אושפאל והת' נתן (בר"מ) גורארי'.

ימים מקדם

. . והמכתב³⁵ נתן כ"ק אד"ש וכתב עליו "העתקה" ושלחתי לך, כי הייתי מכין את המאמרים לשילוח, כי ה' עש"ק ולא ה' מי מהמזכירים שלו לעשות את זה, והייתי עושה זה ושלחתי אותם.

. . עתה אני עסוק מעט במלאכת ה"שדי חמד" כי אני מסדר מפתח לשד"ה³⁶. היינו מהמפתחות שישנם צריך לסדר מכל המפתחות מפתח אחד כללי, ע"ס הא"ב, בהוראת העמוד בו נמצא הערך, (כי סדר העמודים הוא זאח"ז מכרך הראשון ועד סוף והוא בעל עשר כרכים) וזה יהי' מפתח מפורט מכל חלקי השד"ח . . כ"ק אד"ש הניח בהדפסת השד"ח גייעה רבה, כי השד"ח הוא מסודר עתה על מכונו, כאשר יראה הרואה, וכמבואר בהקדמת המו"ל היינו כ"ק אד"ש, ועוד דברים רבים שלא ה' בשד"ח הקודמים.

³⁵ המכתב כללי שיצא לקראת ר"ה ה'תשי"א, נדפס באג"ק ע' תסב ואילך.
³⁶ כותב המכתבים – יחד עם ר' שלום מענדל סימפסאן (לימים, מזכיר כ"ק אדמו"ר) - ערכו ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר את המפתחות לשדי חמד.

[ו]

[ג' כסלו ה'תשי"א]

ער"ה ה'תשי"א

סליחות בהשכמה³⁷. אמירת הסליחות - כפי הסדר.

תפלת שחרית. אח"כ: קבלת הפדיונות, דמי פ"נ (לי אמר "א כתיבה וחתומה טובה"), הנסיעה³⁸ על אוהל אדמו"ר הכ"מ.

קריאת הפדיונות נמשכה מארבע שעות עד חמש. כל היום ה' גשם שוטף, ועמד על עמדו כל עת היותו שם. את אד"ש הגינו מהגשם ע"י זאנטיק (שירם) [מטרי], ומהצד עמדו ג"כ אנשים להגן³⁹ שלא יפול [הגשם] על גופו הק' מהצד, וכן ה' - שנשאר יבש, והאנשים אשר עמדו אתו ה' בפועל ממש רטובים עד העצם.

בעת חזירתו אמר: "עס איז גשמי ברכה, און אפילו מען וועט ווייניק אקערן - וועט אויך וואקסן" [אלו גשמי ברכה, ואפילו אם יחרשו מעט - גם כן יצמח].

השער מבית החיים ה' כבר סגור (כי כבר ה' הזמן מאוחר), והי' מחפשים מקום לצאת. אמר: "א מנין האבן מיר, און אויב מען האט א שופר קען מען זיין דא" [מנין יש לנו, ואם יש שופר - נוכל לשהות כאן]. ומצאו שער אחד פתוח ודרך שם יצאו, ועוד מעט ה' גם זה סגור, ואז ה' כמו שאמר אד"ש ונשארים שם...

כשבאו לבית רבינו ה' כבר זמן מנחה⁴⁰, ולא הספיקו רק להחליף הלבושים והלכו להתפלל מנחה.

³⁷ בימ"ב: ב' בשעה 5:45.

³⁸ בימ"ב: ב' בשעה 1:20.

³⁹ בימ"ב: ב' הת' משה קזרנובסקי.

⁴⁰ בימ"ב: ב' חצי שעה לפני הדלקת נרות.

בעת היותנו על האוהל של אדמו"ר הכ"מ, האט מען זיך גיפילט גליקלעך וואס מען שטייט ארום דעם רבי'ן שליט"א, און זעהן וויא ער רעדט מיט דעם רבי'ן [הרגשנו מאושרים שאנו עומדים סביב הרבי שליט"א, ורואים איך שהוא מדבר עם הרבי], ובפרט בהיותו על האוהל, כידוע. ואף שאין אנו רואים כלום, אך, אעפ"כ כ'ו'. ובפרט אותם שהי' אוחזים את הזאנטיג [מטרי'], או אותם שעמדו מסביב להגן (אני הי' ג"כ עומד), הי' מרגישים עצמם גליקלעך [מאושרים], שהרי משמשים אותו בפועל ממש, להגן מהגשם, און ניט גיקוקט אויף דעם רעגן [ומבלי הבט על הגשם], הי' עומדים כל העת.

פדינונות הי' מכל קצוי תבל, ארוכים וקצרים, וגם טעלעגראמעס [מברקים] הי' הרבה, ואע"פ שהי' קורא במהירות אעפ"כ נמשך כ"כ זמן רב⁴¹.

⁴¹ בימ"ב: מ - 2.20 עד 5.10.

בעת חזרה הביתה, בקש אחד⁴² ברכה בעד העומדים שמה שלא יזיק אותם, מחמת שהי' רטובים לגמרי, ויכולים ח"ו להתקרר. ואמר⁴³ "עס וועט גארניט שאטן" [זה לא יזיק כלל], וכן הי'. ולמוצאי יו"ט⁴⁴ שאל אם הכל כשורה, ואמרו כן, ואמר "צוליב וואס האט מען גידארפט זיין אין מרה שחורה?" [לשם מה היו צריכים להיות במרה שחורה?].

תפלת מנחה הי' בבכיות נוראות, וממש שלא הי' כן אף בימי שבעה, ר"ל, והי' בוכה כל עת התפילה. אח"כ אמירת תהלים, הי' יושב על הכסא, ראשו סמוך על ידו הק' והי' נראה כמו מנמנם, אך במוחש ראינו שלא הי' כן (בכמה מופתים [הוכחות]).

יום א' דר"ה התשי"א

תפלת מעריב הי' בדביקות נוראה, והתפלל עם המנין. וכשאמרו גוט יו"ט לשנה טובה תכתב ותחתם, ענה לכאו"א "גוט יו"ט, לשנה טובה תכתב ותחתם".

אחר תפילת מעריב נשאר לאמר תהלים, עד הסעודה.

תפלת שחרית.

קודם התפלה הי' אומר תהלים, למד איזה דברים⁴⁵, ואח"כ התפלל עם הציבור.

בבוקר הביא אתו איזה חבילה מכורכת בנייר, ובעת אמירת הקדיש הי' לוקח זה בידו הק', והי' תופס זה גם בעת תפילת מעומד, והי' מונח תחת הסידור, (וכפי ההשערה זה הי' בודאי הפדיונות כפי שהוכיחו את זה מכמה ראיות). והי' אוחז זה בכל התפלות דר"ה ויוהכ"פ.

בעת חזרת הש"ץ אמר תהלים. וכשאמרו פיוטים אמר ג"כ הפיוטים עם הציבור, וכשהי' זמן פנוי אמר תהלים. וכמו"כ בתפלת מוסף הי' זה.

⁴² בימ"ב: הרב ש.א. קזרנובסקי.

⁴³ בימ"ב: ענה: גוט.

⁴⁴ בימ"ב: בצום גדלי'.

⁴⁵ בימ"ב: קונטרס ראש השנה שנה זו.

קרה"ת עלה חדב"נ הרש"ג שליט"א שלישי, רש"ל מפטיר.

בכלל, מקום עמידת אדמו"ר שליט"א⁴⁶ הוא בקרן דרומית מזרחית, וחדב"נ הרש"ג במזרח אצל העמוד, שלחן אדמו"ר הכ"מ עומד באמצע הבית.

בעת תק"ש עמד אד"ש בקרן דרומית מערבית של השלחן, סמוך לו משמאלו הבעל-תנוקע הרמ"ד ריווקין, באמצע השלחן היינו סמוך לו עומד כסא כ"ק אדמו"ר הכ"מ, חדב"נ הרש"ג עמד באמצע השלחן נגד הכסא פניו למערב, ומצד השני של הכסא - שמאל לאד"ש עמד רש"ל הוא המקריא, וכל העם עמדו סביב השלחן.

הביאו סדור אדמו"ר הכ"מ והניחו על השלחן, והניחו ג"כ את השופר, הוא שופר של (אדמו"ר מהר"ש?) מהר"ל מפראג. מתחלה הניחו מטפחות, והוא מטפחת א' לבנה ועלי' אדומה, ועליהם השופר. מתחלה היו לצד שמאל, ואחר הברכה מהפכים לצד ימין, ומכסים השופר עוד במטפחת לבנה, ומדייקים שלא תראה מטפחת האדומה, וביום השני מניחים שאליק [צעף] לבן לברכת שהחיינו. רש"ל התחיל לומר 'למנצח' ותקע, והי' התקיעות בקלות. רש"ל הי' מקריא ואומר הפסוקים.

סעודת יו"ט. תפלת מנחה.

ההילוך לתשליך הי' בסדר מסודר: תחלה הקטנים היינו הנערים, ואח"כ אד"ש ואח"כ כל העם. הלכו בשירה שנים שנים, וחדקוב ועוד אחדים הי' עוזרים ומשגיחים שיהי' סדר, והי' קידוש ה' גדול. הלכו לאורך איסטון פארקוויי עד גן הבוטני, שם הי' אגם גדול עם דגים. הי' שם עולם גדול מהסתם עולם שהי' מחכים עלינו, שהי' המנהג שם אצלינו לנגן ולרקד, ונתקבצו לראות, אך בשנה זו לא הי' כלום, ולדאבונם הלכו בפחי נפש. בהליכה חזרה הלכו בלא סדר בשירה, רק בסתם.

⁴⁶ בעת התפילות בחדר היחידות של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ.

בעת הליכה וחזרה דיבר איזה דברים⁴⁷, מועתק אי"ה בקונטרס תשרי (יופיע אי"ה בקרוב⁴⁸).

יום ב' דר"ה

הכל כדאדמו"ר. ביום ב' עלה לתורה שלישי אדמו"ר. מפטיר רש"ל.

שבת תשובה

בלא חידושים.

הי' צו מאד"ש אשר בהב' ימים דר"ה ילכו כאו"א לדרוש בבתהכנ"ס ובכל יום בבהכנ"ס אחר, מי שלא הלך בר"ה ישרים בשבת תשובה.

בב' הלילות דר"ה הי' משמרות לאמר תהילים.

ערב יוהכ"פ

כפרות בבית הכנסת אדמו"ר, בהשכמה.

תפלת שחרית. הליכה על אוהל אדמו"ר הכ"מ. פדיונות עוד הפעם לא כתבו כי כן צוה, שלא יתנו עוד הפעם. קרא הפ"נ שנתקבלו בין כסה לעשור, ונמשך זה ב' שעות.

קודם שהלכו על האוהל, אחר התפילה, חילק לעקח. ואמר בעת החילוק "אשר⁴⁹ טיילן [לחלק] לעקח הוא מנהג עתיק. והבעש"ט אמר "איך גיב דיר לעקח, און דער אויבערשטער זאל דיר געבן [אני מעניק לך לעקח, ושה' יעניק לך] שנה טובה ומתוקה", ואדמו"ר מהרש"ב נבג"מ הוסיף "א זיס יאר" [שנה מתוקה]. און האט אריין גיזאגט יעדן איינציגן עפעס א דבר פרטי [ואיחל לכל אחד איחול פרטי] בשעת שחלק את הלעקח. וגם אח"כ חלק למי שלא לקח עדיין והי' אומר כנ"ל, ומי

⁴⁷ בימ"ב: ביאר בכלל ד"לא אד"ו ראש" וביאר הטעמים לתקיעת שופר.

⁴⁸ כן קיוו, ולמעשה לא הופיע.

⁴⁹ בימ"ב: כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר ש...

שלא הספיק לקחת בערב יוה"כ שלח בהושע"ר ואמר כנ"ל. וגם לרבנית⁵⁰ שתליט"א נכנסו לבקש לעקה, וברכה את כאו"א.

תפלת מנחה.

אחר סעודה המפסקת נכנסו לכ"ק אד"ש לקבל ברכה, ובירך. נכנסו אצלו כמה פעמים בחבורות שונות. ומסתמא יעתק בקונטרס תשרי כל הפתגמים, שאמר במשך כל חודש תשרי.

יום הכיפורים

קודם כל נדרי אמירת תהלים.

כל נדרי, הס"ת היו אוחזים אד"ש, רש"ג והחזן. תפלת ערבית. אמירת כל התהלים.

הי' אוחז החבילה בעת התפילה.

תפלת שחרית כמו בר"ה, והיינו עם החבילה הנ"ל כל יום הכיפורים.

מוסף, הפסק על שעה וחצי, תהלים. אד"ש קרא את הפ"נ בזה הזמן כפי הנראה, כי כסה א"ע בטלית על ראשו, והי' קורא איזה דברים תחת הטלית.

תפלת מנחה. מפטיר יונה - חדב"נ הרש"ג בחדר אדמו"ר, ואד"ש בהמשרד של המרכז, כי כן [הי'] בכל שנה ושנה, היינו שאד"ש קורא שם מפטיר. והי' בוכה בעת המפטיר ובפרט בסוף בדמעות שלישי. ואח"כ דער רבי'נס מנין [המנין של הרבי], היינו עוד הפעם קוראים בס"ת, ואדמו"ר הכ"מ הי' אומר מפטיר, ועכשיו רש"ל אמר מפטיר. תפלת מנחה.

תפלת נעילה נמשכה עד אחר צאת הכוכבים, ניגון, בביהכנ"ס - ריקוד, תפלת ערבית.

⁵⁰ מרת נחמה דינה ע"ה.

הקיטל של אדמו"ר שליט"א, הרש"ג, רש"ל - הם כתונת אדמו"ר מהרש"ב⁵¹
נבג"מ.

ב' ימים דסוכות

הי' מברכים על אתרוג של אדמו"ר שליט"א, וכמו"כ בכל ימי החג.

ביום א' דחוקמ"ס התוועד, השיחה תופיע אי"ה. בהושענא רבה הי' אוחד
החבילה הנ"ל אצלו.

שמיני עצרת

ליל שמיני עצרת התוועד חדב"נ הרש"ג שליט"א. הקפות בחדר אדמו"ר.

שמחת תורה

ליל שמח"ת התוועד אד"ש. הקפות בחדר אדמו"ר.

הי' צו⁵² שילכו לביהכנ"ס לשמח בשמחת יו"ט, והלכו בליל שמע"צ וכמו"כ
בליל שמח"ת, ולכן כמעט שלא היינו על ההתוועדות של ליל שמח"ת ובאנו רק
לבסוף, והי' העולם גדול עד למאוד.

וכן הי' הסדר: אחר תפלת מנחה נכנסו לסוכה ועשו קידוש עם חשיכה, והי'
מתוועד האדמו"ר עד שעה עשירית לילה. ההתוועדות הי' טובה עד למאוד, אך אנו
שולחנו להבכנ"ס. השיחה יופיע אי"ה בקרוב.

ואח"כ הקפות, אמירת פסוקי אתה הראת. בליל שמע"צ שייך ההכנסה
להישיבה, ובליל שמח"ת להמל"ת. פסוק ראשון השייך להאדמו"ר - כיבדו את כל
העולם, פסוק ב' - רש"ג, פסוק ג' - אד"ש, ואח"כ כפי הכיבודים: פסוק ד' - להנכד

⁵¹ בימ"ב: מהר"ש.

⁵² בימ"ב שהצו ניתן באותו ערב.

אדמו"ר, פסוק אחרון - לכל העולם. ואמרו ב"פ אתה הראת, וקנו זה הבנות של אדמו"ר הכ"מ. כן ה' באתה הראת של הב' לילות.

הקפות: הקפה א', ס"ת הא' - להאדמו"ר, כיבדו את הנכד, ס"ת ב' - רש"ג, ס"ת ג' - אדמו"ר, ואח"כ כפי הסדר. הקפה ז' כסדר ההקפה הא'.

אחר ההקפות וסעודת יו"ט כשנכנס לחדרו הפרטי, נתנו לו כוס לחיים, ואמר איזה ענין (יועתק בהשיחה). ואח"כ אמר עוד דברים של תוכן לאנשים פרטיים, והיינו: א' אמר לחיים, ושאל אד"ש מה שמו וענה אליעזר⁵³, ואמר ענין שלם ע"ז. ו[שאל כ"ק אדמו"ר] מה מלאכתו, אמר שעושה רצועות [תפילין], והסביר הענין בעבודה, ועוד דיבורים היו. ואח"כ הלך לסדר את השתויים, שילכו לנוח וכו', והי' מדבר אתם. לאחדים צוה לקרוא השיחה דשמח"ת השי"ת עתה בלילה, וראה שיסדרו אותם איש איש על מקומו.

יום שמח"ת

תפלת שחרית, הקפות, קריה"ת, חתן תורה, חתן בראשית הי' אדמו"ר שליט"א. וקראו אותו זה הפעם הראשונה בשם 'יעמוד אדמו"ר' [בקול רם⁵⁴], והיינו כפי שאומרים בפירוש ולא בהר"ת של אדמו"ר בלבד, ומאז קוראים אותו לתורה בשם אדמו"ר, לע"ע הוא שלא בפני הרש"ג לבד. ואח"כ בחדר אדמו"ר דעם רבי'נס מנין, וקראו את הרש"ל.

סעודת יו"ט, תפלת מנחה, ואח"כ התוועד אדמו"ר שליט"א עד שעה תשיעית. והי' גילויים נעלים, את זה צוה להפוך את הקאפאטע על צד השני, ואת זה צוה לחלוץ את הצווארון [העניבה⁵⁵], ואת זה צוה לעלות על השלחן וצוה לדחוק אותו בשעת עלייתו, ואמר "קוועטשט אים אביסל" [דחקוהו מעט⁵⁶], כי לא הי' מקום

⁵³ בימ"ב: חיים אליעזר.

⁵⁴ ראה לעיל מכתב ד.

⁵⁵ בתקופה ההיא חלק מן החולצות (המודרניות שבהם) היו עשויות ללא צווארון, והיו מחברים להם

צווארון, וייתכן שלכך הכוונה.

⁵⁶ בימ"ב: שעלה כ"ק אדמו"ר על השלחן.

לקרב אל השלחן כי העולם הי' גדול עד למאוד. וחלק לחיים לכאו"א, ואח"כ חלק לחיים - כ"ז בידו הקדושה הוא בעצמו - לראשונה להבחורים, וקרא לכאו"א בשם, ושיעלו על השלחן. והיינו: להעמידם להיות זה עתה חתנים - לבד, ולהתלמידים הלומדים בהשיבה - לבד, והחתנים לקחו ג"כ כי הרבה מהם לומדים לע"ע בהשיבה, ואח"כ להבעלי יושבי אוהל, ואח"כ להבעלי עסקים, ואח"כ להבאים מערי השדה ביחוד, וברך את כאו"א מהחברי' קדישא היינו אותם שלקחו לחיים, בהאלו המדרי' דלעיל. נוסח הברכות יועתקו בקונטרס תשרי אי"ה.

ובאמצע ההתוועדות באו אנשים מהחוץ לעיר (כי כבר הי' אחר צאת הכוכבים), ואמר שיעמוד על השלחן, ואחד יקריא "אזוי זעט אויס א איד פון 'ויעקב הלך לדרכו'" [כך נראה יהודי של 'ויעקב הלך לדרכו']. ונתן לחיים לכמה אנשים, בשביל זה ובשביל זה וכו'. ולאחד נתן כמה פעמים לחיים על כמה דברים שהוא צריך לסדר מעסקני הכלל, ובכלל הי' זייער אויפגילייגט [מאוד בהתרוממות], והי' בשמחה גדולה. והתוועד עד שעה ט'. תפלת ערבית, ואחר תפילת ערבית דיבר בעמדו שם בביהכנ"ס מעניין 'ויעקב הלך לדרכו', הכל יועתק בקונטרס תשרי אי"ה.

ומתי יהי' השיחות, הדבר כן הוא: מהשיחות עשו הנחה, ונתנו לו להגי' אותה. ובזולת העדר הפנאי שלו, עדיין לא הגי' אותה ולכן עדיין לא הופיע. אבל רק כשיתן תיכף יודפס, ויהי' למכירה. והסיבה היא כמובן מן כל הנ"ל, לא מצד המדפיסים.

בשבת בראשית התוועד. השיחה היא כבר אצלך, ומפני מה היא יצאה זה תיכף, כי הוא - היינו אדמו"ר שליט"א - רצה, שיתפרסם הענין מהמנין⁵⁷, לכן הגי' אותה, ולכן תיכף הדפיסו אותה, והוא תובע את הענין, שיקיימו זה. ובער"ח חשוון כשמסרו פ"נ אמר כמעט לכאו"א שיראה שיעשה את זה, ואמר "אז קיינער קען זיך ניט משמט זיין זיך פון דערוף" [שאף אחד אינו יכול להשתמט מזה], וכאו"א צריך לעורר חברו לקיים את הענין בכל תוקף. וכששאל א' איך אפשר, אמר "אז מען

⁵⁷ בהתוועדות זו דרש כ"ק אדמו"ר שעד י"ט כסלו ישפיע כל אחד ואחד לפחות על מנין יהודים בענין תורה ומצוות במחשבה דיבור ומעשה.

ימים מקדם

באגעגענט א אידן אין גאס - רעדט מען מיט עם" [כשפוגשים יהודי ברחוב - מדברים עמו].

ובשבת פ' לך לך התוועד (מסיבת מלאות ט' חדשים להסתלקות רבינו הכ"מ), ודרש ג"כ כנ"ל. וההתוועדות הי' מענין ט' חדשים, שזהו ט' ירחי לידה, שמתגלים עתה ענינים נעלים, כמו לידת הולד אחר ט' חדשים. והאריך בזה הרבה, יודפס בקרוב אי"ה.

על כ' חשון נתן מאמר (המאמר בדפוס זה עתה) ללמוד, והוא מאמר מאדמו"ר מהרש"ב נבג"מ מכ' חשון פר"ת, הנז' בהתמים חוברת ג' (כמדומני שהוא בג') וקטע מיומן, הנעתק שם.

שבת מבה"ח כסלו

בשבת מבה"ח כסלו התוועד ודיבר מענין לימוד התורה וכו' ועוד דברים.

שלהי מרחשון

זה עתה שהוא קרא [לחדרו] את הבחורים, ואמר שילמדו אחר הסדר זמן ידוע כפי שקבע הוא בעצמו, לזה שעה, ולזה חצי שעה, ולזה עוד יותר משעה וכו' ללמוד, נגלה או דא"ח. לאחדים אמר שיבחרו או נגלה או דא"ח, ולאחדים אמר לכתחילה דא"ח. ובאיזה ענין - אמר שהם בעצמם יבחרו, כי אמרו רז"ל לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ בו, וגם אפ"י בנגלה ובדא"ח באיזה מקצוע או ספר ג"כ לא אמר, ורק שהם בעצמם יבחרו. ולאחדים אמר שילמדו חשן משפט טוש"ע, ולא' טוש"ע אבן העזר, ועוד דברים. ובדא"ח אמר לא' סהמ"צ להצ"צ, ולאחדים רס"ו, תו"א, לקו"ת, שערי אורה, אמרי בינה. לכאו"א נתן שיעור מוגבל ללמוד, וקרא כבר לעשר בחורים.

ובער"ח כסלו אמר⁵⁸ שכאו"א יקבל עליו איזה תוספות על שיעוריו, ויכתוב זה בהפ"נ. הוא קרא לאיזה בחורים גם משלנו⁵⁹. לי עדיין לא קרא (כי כמדומני כי הוא יודע כי אני עסוק במלאכת השדי חמד⁶⁰, ואין לי פנאי אחר הסדר).

תחילת כסלו

היום ש"ק פ' תולדות קרה זה דבר מה שלא קרה עוד מעולם. כי כידוע שאדמו"ר שליט"א עולה לתורה לשישי, והיום טעה הגבאי וקרא אחר על מקומו אך נזכר שטעה. ופסקו הרבנים, שיעלה האדמו"ר ולא יקראו אותו בשמו, והוא [הנקרא לשישי] יעלה לשביעי. ודורשי רשומות דרשו כבר בזה הרבה, וד"ל.

בכלל, אני לא כתבתי כמדומני מזה לך כבר, כי כבר קבעו זמן על יחידות לאד"ש, והיינו ביום א' ג' ה' משעה ח', במשך איזו שעות. והרב חדקוב עומד על הדלת, כגבאי גמור, ומרמז שכבר זמן לצאת, ולהניח לאחר מקומו.

ובכלל נעשה אצל אנ"ש שינוי לטוב בהתיחסות אליו, והיינו שאומרים רבי, וקוראים אותו לתורה (שלא בפני רש"ג) בשם אדמו"ר בהרב רלו", והרב דוב חסקינד התחיל בזה⁶¹, ואח"כ כבר ממשיכים את זה, ובב' ובה' כשמתפלל בהמנין שלו קוראים אותו כנ"ל ובקול.

ובכלל שמעו הולך כבר בכל אמעריקא, ובחו"ל. ובפרהסיא אמרו "דער רבי רמ"ש", כי כן ה' מעשה: כי ה' מלוה מלכה מהאגודת האדמו"רים, לכבוד מאה שנה מהסתלקות ר' ישראל מרוזין, וה' פארשטייער [נציגים] מאגודת חב"ד, וה"ה ר"ש זלמנוב והרב אשכנזי משאנחאי. ואמרו איזה דבר משמו [של כ"ק אדמו"ר], ואמר "דער רבי רמ"ש שליט"א" וכו', וזה פעל עליהם למאוד. ובכלל אני סובר כי

⁵⁸ בימ"ב: להת' אלי' גראס.

⁵⁹ הרוסים.

⁶⁰ ראה לעיל מכתב ג.

⁶¹ בימ"ב: שהתחיל זאת הת' דוד ראסקין בלחש, והר"ד חסקינד החל להכריז זאת בקול בשמח"ת תשי"א, ראה לעיל מכתב ד.

ימים מקדם

למותר להאריך בכ"ז, כי כבר מוחלט אצלנו ובכל אנ"ש מזה, רק אני כותב לך סתם, איך מתגשם הענין ובא לפועל כו'.

[ז]

יום ג' פ' שמות, טו"ב טבת ה'תשי"א ברוקלין נ.י.

טבת

בש"ק מברכים ר"ח טבת התועד כ"ק אד"ש⁶².

וכן בש"ק פ' ויגש התועד⁶³ ג"כ לרגל סיום אמירת הקדיש ט' טבת. ודיבר אודות ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני כו', כי כל המשכות והשפעות ימשך בי. וגם כי ה' שם זה האיש שנעשה נס לבתו⁶⁴, כי היתה בסכנה גדולה, ובעזה"י ניצולה, ונתן קידוש עבור זה. הוא אדוואקט [עורך דין] גדול, והתחיל להניח תפילין ולהתפלל בכ"י, ודיבר אודותו כי צריך למס"נ ולא להתפעל ולהתבייש מפני המלעגים עליו, וגם דיבר אודות חינוך הבנים שלו בכלל, כי צריך להדריך אותם על דרך האמת. השיחה תופיע אי"ה בקרוב, וגם על ט' טבת יצא מאמר האחרון מההמשך דשנה זו, ורשימת כ"ק אדמו"ר הכ"מ.

ולהמאמר הנשלח מעבר לים ה' מוסגר מכתב מכ"ק אד"ש⁶⁵, וז"ל בקיצור ".
וא"כ על כל המקושרים החובה והזכות להתעלות גם הם ממצבם ומעמדם עד עתה למען לא תהי' חלישות ח"ו בהתקשרות, ואדרבה. ואופני ההתקשרות כבר ביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בכ"מ, כן באתי להציע אשר מעתה ועד יום היארצייט (יו"ד שבט) עלי' הבאה אחר עלי' הנ"ל, כי הרי אז מתעוררים הענינים דיום ההסתלקות ישתדל כ"א בהוספה בלי נדר בשלשת הקווין דתורה עבודה וגמ"ח, והוא: א) יגמור עד היא"צ חמשה פרקים משניות (משנה אותיות נשמה, אשר חמשה שמות נקראו לה) בע"פ או בפנים, ומה טוב שיחלקו באופן כזה את כל הש"ס משנה, ויוכלו לצרף יחד איזה ביהכנ"ס או קבוצי אנ"ש. ב) אמירת תהלים בכל יום ביחוד לענין זה, באופן שיגמור עד היאר"צ כל התהלים פעם אחת. ג) יתן

⁶² ההתועדות נדפסה בתו"מ התועדויות כרך ב' עמ' 139 ואילך.

⁶³ ההתועדות נדפסה בתו"מ התועדויות כרך ב' עמ' 153 ואילך.

⁶⁴ ראה ימ"ב עמ' 282 ואילך.

⁶⁵ נדפס באג"ק ח"ד עמ' קז.

ימים מקדם

בכל יום עד היאר"צ (כמובן מלבד בשבתות) צדקה "קודם התפילה או לאחרי' בפרוטות היינו במטבעות קטנות שאדמו"ר הזקן קוראם "קשקשים" ולשנות המספר מפעם לפעם כדי שלא יעשה לחיוב נדר, ולחלקם אח"כ לצדקות שונות". ונוסף עכ"ז – שעד היאר"צ ילמוד בע"פ ויחקוק בזכרונו ממאמרי תורת כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, ובפרט **המאמר דיום ההסתלקות** (ד"ה באתי לגני קונטרס ע"ד) כולו או חלק ממנו – אשר עי"ז תורתו שוכנת בקרבו גם כשעוסק במילי דעלמא. ומובן אשר כל המוסיף בכל הנ"ל – מוסיפין לו". עכלה"ק.

עדיין מתפללים בחדר אדמו"ר הכ"מ. אד"ש לא בכל פעם נוכח בעת התפלה. ההנהגה לע"ע היא כמו בתחלה, אין שינויים.

(עד יו"ד שבט לא-יש חדשות ורק כאו"א מחכה מאי יהי, ייתן השי"ת שיהי הכל כשורה כמו שרוצים החסידים).

[ח]

יום ד' י"ז שבט, ה'תשי"א

תודה לא-ל בעד החיים והשלום השורה עמנו כה לחי.

ועל כולם יתברך ויתרומם ויתנשא כו' על הטוב והחסד שעשה עמנו, שלא עזב חסדו ואמתו ונתן לנו מנחם ומשיב נפש, ה"ה האדמו"ר שליט"א, שקבל את הנשיאות בשעה טובה ומוצלחת ביום יו"ד שבט, יום ההילולא דכ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. ואמר בתוך ההתוועדות מאמר דא"ח, ה"ה ד"ה באתי לגני, ושנה ביום ש"ק יום י"ג שבט, יא"צ כבוד אמו זקנתו הרבנית שטערנא שרה, מאמר ד"ה היושבת בגנים, וגם התוועד כיותר משעה (ומוסר אני מזל טוב לכל אנ"ש והחסידיים ותלמידי התמימים ה' עליהם יחי').

טבת

ועכשיו אני אכתוב לך את השתלשלות הענינים מעט, כפי שאני יודע. כ"ד טבת קודם ההתוועדות⁶⁶ (על האוהל ביום כ"ד טבת לא נסעו - כוונתי גם על כ"ק אד"ש - ואיני יודע למה) נכנסו אל כ"ק אד"ש אחדים מהת' ואנ"ש⁶⁷ והגישו אליו כתב התקשרות עם חתימות (שאספו ימים קודם), וענה להם "וואס פאר א צייט איז איצטער?! איך גיי איצטער ריידן וועגן דעם רבי'ן וועגן דעם ענין פון הסתלקות, וועגן דאס וואס די אנשי אלכסנדריא כו' גיפרעגט, איז וואס פאר א שייכות האט דאס" [איזה מין זמן הוא עכשיו?! אני הולך כעת לדבר על הרבי, אודות ענין ההסתלקות, אודות מה ששאלו אנשי אלכסנדריא וכו' - איזו שייכות יש לזה כעת?!], כן שמעתי הלשון ואינו בדיוק, אך אעפ"כ קיבל⁶⁸. - כתב התקשרות זה הוא מאנ"ש ולא מהבחורים תלמידי הישיבה. ובאמת מתחילה כתבו וחתמו גם הבחורים כתב בפ"ע, ונתנו

⁶⁶ בימ"ב: שנכנסו בליל כ"ד טבת, וההתוועדות התקיימה במוצאי כ"ד טבת.

⁶⁷ בימ"ב: משלחת של זקני ורבני החסידיים, שמנתה כשלושים איש.

⁶⁸ בימ"ב: "כ"ק אדמו"ר שליט"א לקח את ה"כתב" בידיו הק' ובקראו את השורה הראשונה, סגר מיד את ה"כתב", הניחו הצידה ופרץ בבכי עז, ותוך כדי בכי אמר: "פליז גייט ארויס, דאס האט ניט קיין שייכות צו מיר" [צאו החוצה בבקשה, אין לזה קשר אלי].

עלה בעזהש"ת על צד היותר טוב, וגם ביותר למה שחכנו.

בש"ק פ' וארא, שבת מברכים החודש שבט התוועד.

לקראת יו"ד שבט

ליום היא"צ יצא מאת כ"ק אד"ש ב' מכתבים, אודות סדר יום היא"צ⁷¹, וגדולתו ומעלתו⁷² (ששלחתי אותם לך כבר במעטפה של ר' ניסן נמנוב ביחד). בשבת פ' בא ה' מנינים הרבה לקרה"ת כדי לעלות לתורה, אד"ש אמר מפטיר בביהמד"ר (אד"ש בכה מאוד באמירת המפטיר בסופו). וגם רש"ג שי' כן עשה. ואח"כ התפללו במנין בחדר אדמו"ר כבכל שבת, ועלו עוה"פ כאו"א על סדר זה: רש"ג שלישי ואד"ש ששי ורש"ל מפטיר והנכד עולה לשביעי כי זהו קביעותו, (לא בכל שבת, אך כשעולה - עולה לשביעי וחזק).

ביום ג' ט' שבט ה' בהעתון מהסדר היום יו"ד שבט, והיינו כי מנין אדמו"ר שליט"א יתפלל בשעה עשירית, ובשעה הי"ב יסעו על האהל ובשעה שמינית יה' התוועדות בהשתתפות כ"ק אד"ש. בכלל ה' עולם גדול מהעיר ומהמדינה וחוצה לה, ובכלל ה' עולם גדול בלעה"ר מאד, והי' צפיפות גדולה בעת התפילה, ועל כל הלילה סדרו סדר ללימוד כל הלילה, כל אחד על משמרתו ובחדר אדמו"ר.

⁷¹ אגרת תתפה באג"ק.

⁷² אגרת תתפד באג"ק.

יו"ד שבט

בבוקר אחר התפילה מסרו הפדיונות (בכלל ראו שיהי' בקיצור, ועוד יותר כי עשו פ"נ אחד וכתבו עליו השמות ולא יותר, כי לולי זה לא הי' גומר גם שעתים בלילה, וכדלקמן), וגם כתבים [כתבי התקשרות] מסרו אנ"ש דקאנדא, וגם מי שלא הספיק לחתום על כתב הנ"ל דכ"ד טבת כתבו כתבים ומסרו לו. וגם צעטלן מהמנין⁷³ מסרו, מי שלא מסר עדיין. ונסעו על האוהל, והי' הרבה אוטאבאסן כדי לנסוע לבית החיים, כי הי' הרבה אנשים, ורש"ג שליט"א נסע קודם עם תלמידי הישיבה הקטנים.

וקודם שנסעו קראו בביהמ"ד את הפ"נ בשם כל אנ"ש לכ"ק אדמו"ד זצוקללה"ה, בכדי להודיע מה שמבקשים בשם כל אנ"ש, והוא כי הוא ישא רינה ותפילה שיקבל עליו את עול הנשיאות, ויהי' בהצלחה וכו', ויסיר כל ההעלמות

⁷³ ראה לעיל ע' 23 הע' 37.

וההסתרים כו' והוא יהי' לנו למנהיג, ויושפע ע"י כטו"ס בבני חיי ומזוני כו', ועוד דברים כתבו מה שאיני זוכרם, ומעצמם הם מובנים.

בעת היותו שמה מסרו לו את פ"נ הנ"ל ושם באמתחתו, ואח"כ בעת שהוציאו אותו, וראה אותו התחיל לזעזע ונשך את שפתיו כדרכו כדי שלא לבכות, אך אח"כ אעפ"כ פרץ בבכי רב ובקול רם, ובכה זמן מה, וכן ה' כי ה' דוחה לקרוא את פ"נ הנ"ל אך כשעלה כמה פעמים לידו קרא אותו, וכן קרא את שאר הכתבים הנ"ל, און האט גימאכט מיטן האנט [עשה תנועה בידו] כלומר וויא מען זאגט "וואס ווילן זיי פון מיר" [כמו שאומרים "מה הם רוצים ממני"], והי' קורא אח"כ רק השמות ולא כל הנוסחא, כי ה' הזמן מאוחר מאד, והי' הרבה פ"נים למאוד.

כשבאו חזרה להתפלל מנחה הי' כבר אחר השקיעה⁷⁴, כי כ"כ שהה בקריאת הפ"נים. בהאולה כמעט שעומדים כל הכתלים, והם מאבני גזית עומדים, וגם כבר יש מצבה, עומד לראשו, ולאורך כל גופו הק ולרחבו עומד מחיצה גבוה יו"ד לצורך הכהנים, ועל המצבה חקוק וגלוף בנוסח זה: "פה נגנז ארון הקודש (שורה א') כ"ק אדוננו מורנו ורבינו (ב') צדקת ה' עשה (ג') ומשפטיו עם ישראל (ד') ורבים השיב מעון (ה') מרנא ורבנא (ו"ז) יוסף יצחק (אותיות גדולים) (ז') בנו יחידו של כ"ק אדוננו מורנו ורבינו, שלום דובער, נ"ע (כנ"ל) מליזבאוויטש, עלה השמימה ש"ק פ' בא עשירי לחודש שבט, שנת "גאון עוז ישראל ואוהבו", ה'תש"י ליצירה". ואי"ה יוגמר הבנין בקרוב, נוסח המצבה אינני זוכר ברור.

ההתוועדות

אחר תפילת מעריב (ענתה מתפללים בביהמ"ד), ערכו שלחנות להתוועדות, ובשעה ט'⁷⁵ יצא כ"ק אדמו"ר שליט"א להתוועד, והי' צפיפות גדולה למאוד, עד שממש לא הי' רוח לנשום מחמת החום, והדוחק הגדול. איש א'⁷⁶ חלש בפועל ממש [התעלף] מחמת הלחץ והדוחק הגדול. (כמובן הי' מיקראפאן, ועוד יותר

⁷⁴ בימ"ב: חזר זמן קצר לפני השקיעה.

⁷⁵ בימ"ב: בשעה 9:45.

⁷⁶ הרב שלמה זלמן העכט.

שרשמו מאחורי הפרגוד את כל ההתוועדות ע"י המאדע החדשה [מקליט], והוא ע"י חוטים, ואיך זה עובד איני יודע, אך אין נותנים זה כדי שיחזרו בעצמם היטב...), והתחיל להתוועד⁷⁷ לדבר אודות אדמו"ר ואמר שמנע לכתוב יא"צ הראשון, וכתב הילולא, כי לא יהי' עוד יא"צ, כי יקום אדמו"ר ויוליכנו לקראת משיח צדקנו בקרוב ממש.

בתוך ההתוועדות אמר א' ⁷⁸ נמצא חן ויואל לאמר מאמר דא"ח ושהה מעט, והי' בדביקות, והתחיל לאמר מאמר בניגון שאומרים דא"ח, והוא ד"ה באתי לגני, אך לא זהו מאמר דקונטרס ע"ד, אך חדש ממש (ובלשון שאומרים השוטים, הוא מאמר רבינו עם ביאורים, כל זה כתבתי כדי שתדע מה אמר) והזכיר בהמאמר כל הנשיאים, החל מאדמו"ה ז"ל. ואמר אותו בג' הפסקות, ובכל הפסקה הזכיר כנ"ל [את כל הרביים], בתוך ההפסקות נגנו ניגונים של כל הרביים. וגם בכה הרבה תוך אמירת המאמר.

ביאר ענין שכינה, עיקר שכינה, המדרש, ענין כל השביעין חביבין, דירה בתחתונים, ענין אתכפיא ואתהפכא שטות דקליפה לקדושה, ועמד על סוף המאמר, וביאר הענין בארוכה. אחר המאמר התוועד עוד עד חצות והי' אופגיליגט מאד. וחלקו הרבה משקה, ואיש א' ⁷⁹ אמר הרבה פעמים אודותו, כי הוא האדמו"ר, ועוד דברים.

ולאחרונה אמר: הערט זיך איין אידן, וואס לייגט איר זיך פייגלעך אין בויזן, איך בין מער ניט וויא דעם רבינס א איידעם, מען האט ארויפגיליגט אלס אויף איין מענטשן, און אליין וועט מען זיצן צונייף גיליגט דיא הענט, עס איז אלעמאל גיווען דער סדר אז מען האט אליין גיטאן און מען האט גיהאלפן, מען דארף אליין טאן און מען וועט העלפן וואס מען קען [הקשיבו יהודים: מה אתם מיחים ציפורים בחיכם, איני יותר מאשר חתנו של הרבי, הטילו הכל על אדם אחד, ואילו הם בעצמם יישבו

⁷⁷ ההתוועדות נדפסה בתו"מ ח"ב עמ' 204.

⁷⁸ ר' אברהם סענדר נעמצאוו.

⁷⁹ ר' אברהם סענדער נעמצאוו הנ"ל.

בידים שלובות, תמיד ה' הסדר שפעלו לבד, ועזרו, יש לפעול לבד, ויעזרו במה שיוכלו] עכ"ל, ולא בדיוק.

וכבר עשו הנחה מהמאמר, על חזרה⁸⁰ עדיין לא הסכים, אך הוא אמר שאי"ה אם יהי' פנאי יתן את המאמר בכתב (הוא לבוש עתה בגדים ארוכים). מתפללים בביהמ"ד, בב' וה' הוא בא לקרה"ת ולמנחה מעריב בכ"י, ע"פ הרוב.

י"ג שבט

בשבת זו התפללו גם בחדר אדמו"ר בקישור היא"צ הרבנית שטערנא שרה נ"ע. הרש"ג שליט"א התפלל לפני התיבה, ואד"ש לא התפלל [לפני התיבה] והתפלל למטה בביהמ"ד, בשבת זה לא רצה לעלות למפטיר ורק ששי.

בש"ק אחר התפילה, ה' קידוש ועדיין לא ידעו אם יתוועד, אך פתאום הודיעו כי יהי' התוועדות, ויצא וישב על מקומו, וישב כך כמו בדביקות ואח"כ התחיל לאמר מאמר דא"ח היושבת בגנים (המאמר הוא כנ"ל) והוא קצר. ביאר ענין גנים, חברים, מקשיבים, ענין צבא, קרש, קשר, סיום ענין לאהפכא שטות דלעו"ז לקדושה, וכמעט שהזכיר כל הרביים, וגם הבעש"ט והמגיד, ונגנו ניגונים. ובשבת נמשך אמירת המאמר כמו עשרים מינוטים ואח"כ התוועד יותר משעה, ומסתמא יהי' המאמר בכתב כי כן אמר והשיחות כותבים עתה הנחה, בכלל איז דער עולם צופרדין [מאושר] שעלה ב"ה הכל בטוב.

⁸⁰ שיכנסו אליו לחזרה.

[ט]

ב"ה יום ו' עש"ק פ' תרומה ג' אדר ראשון, ה'תשי"א. ברוקלין נ.י.

אל כבוד אחי היקר הרה"ת כמר הלל נ"י

תודה לא-ל בעד החיים והשלום השורה אתנו כה לחי!

השלמות – יו"ד שבט, י"ג שבט

הסדר דיו"ד שבט כבר כתבתי לך הכל, - בבוקר אחר התפילה כשנכנסו אליו למסור את הכתבים, אמר⁸¹ מיט א פארשטיקטן קול פון גיוויין און טרערן "אז דער אויבערשטער זאל העלפן אז מען זאל (ער און דיא חסידים) צוזאמען זוכה זיין צו ערפילן ביז ביאת הגואל דיא ארבייט פון "זיפוצו מעיינותיך חוצה", די פארשפרייטונג פון חסידות און יראת שמים וואס דיא פריעדיגע רביים האבן מיט מסירת נפש אנגעפירט" [בקול חנוק מבכי ודמעות: "שה' יעזור שנזכה (הוא [אדמו"ר] והחסידים) ביחד, להשלים עד ביאת הגואל את העבודה של "זיפוצו מעיינותיך חוצה" ההפצה של חסידות ויראת שמים, שהרביים הקודמים הנהיגו במסירות נפש]] ע"כ, ולא בדיוק.

הפ"נ הכללי קראו קודם בעצמם זקני החסידים על האוהל, ואח"כ מסרו להאדמו"ר, והוא בכה הרבה מאד בקראו.

בהתנועדות דיבר הרבה מאד אודות אדמו"ר, ואודות חסידות, והעבודה העמוסה על כל אחד ואחד מאנ"ש והתמימים. והי' באשריבן [מסוקר] בכללות העניין בכל העיתונות היהודיים. וגם הי' הרבה טעלעגראמעס [מברקים] לכבוד זה לכ"ק אדמו"ר, גם מאנשי שם.

⁸¹ בימ"ב: ר' מאיר אשכנזי לכ"ק אדמו"ר שקבלת הנשיאות הוא ענין של הפצת המעיינות, ויקרב את הגאולה, וענה כ"ק אדמו"ר שנכון, אבל יש צורך לעזור לו.

יג שבט התפללנו בביהמדר. כ"ק האדמו"ר לא רצה בשבת זה מפטיר מחמת שרש"ל פראווט [עורך] יא"צ עלי⁸², ואמר שיתנו לו ועלה לשישי.

בש"ק פ' יתרו לא היל' מאמר. בשבת זה התפללו כולם (גם רש"ג) [בביהמדר] וקראו לתו' רש"ג שלישי, בנו ששי - עשה"ד, וכ"ק אדמו"ר מפטיר, וקראו בשם אדמו"ר בן הרלו"י (באמת היו רוצים לעשות כן - היינו לקראתו כנ"ל - עוד אחר כ"ד טבת, אך הוא בקש שיניחו זה עד יו"ד שבט, אך עתה כלו כל הקצים). כ"ק אדמו"ר בכה באמירת המפטיר, ולא היל' קידוש בשבת זה. (וכמדומני (לא אני בעצמי) שאם היל' קידוש, היל' אפשר שכ"ק אדמו"ר היל' אומר מאמר).

שלהי שבט

בש"ק פ' משפטים היל' כ"ק אדמו"ר נוכח באמירת התהלים, עלה לתו' מפטיר. כ"ק אד"ש בכה במפטיר באמירת הפסוקים "לכן כה אמר" כו'. אחר התפילה היל' קידוש, והסדר כן הוא כל שבת-מברכים: כשבא יושב על מקומו (בראש השולחן), שואל אם אמרו לחיים, ועתה כל העולם אומרים לחיים, והוא משיב לחיים ולברכה, ומסתכל בכולם, ואם רואה שא' לא אמר עדיין לחיים, הוא אומר "ר' פלוני וואס איז מיט אייך [מה אתכם]?", ואח"כ הוא שואל עוד הפעם אם אמרו כולם לחיים, ואח"כ מתחיל להתוועד.

בשבת זה ישב בדביקות מעט, ואח"כ התחיל ואמר⁸³: "פאר אכטאגן איז גיווען ש"פ יתרו, וואס דארטן דערציילט זיך וועגן מתן תורה, אז דער אויבערשטער האט גיגעבן די תורה, אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו⁸⁴. דער נאכדן האבן די אידן גיזאגט צו משה'ן "דבר את עמנו ונשמעה כו' פן נמות", איז אויף דערויף גיווען דער ענטפער "ואלה משפטים אשר תשים לפניהם כו'", איז וויא עס רעדט זיך ארום אין די געדרוקטע חסידות און די גישריביגע חסידות, און אין די חסידות וואס מען ווייסט אויף אויס ווייניק [שבת שעברה היתה שבת פרשת יתרו, אשר שם

⁸² על הרבנית שטערנא שרה, בעלת היארצייט די"ג שבט.

⁸³ השיחה והמאמר נדפסו בתו"מ ח"ב עמ' 231 ואילך.

⁸⁴ אינו בתו"מ שם.

מסופר על מתן תורה, שה' נתן את התורה, אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו. אחר כך אמרו בני ישראל למשה רבינו "דבר את עמנו ונשמעה כו' פן נמות", ועל זה היתה התשובה: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כו'. וכמו שמבואר בחסידות המודפסת, ובחסידות הכתובה [בכתב יד], ובחסידות שידועים בעל פה] (כמדומה הכוונה על החסידות שידוע מרבי אל רבי פה אל פה) - ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" באמרו אלה התיבות התחיל כמעט לבכות אך התאפק כו', ואמר התיבות "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" בניגון דא"ח, כי תחילה דיבר פשוט, אך מיט אמאל [פתאום] הפסיק מעט, והתחיל לדבר בניגון דא"ח "ואלה כו' פרעגט זיך דיא קשיא: 'לפניהם' איז לשון רבים, און 'כי תקנה' איז לשון יחיד. אך הענין הוא, אז דער כי תקנה גייט דאס אויף משה'ן [נשאלת הקושיא: 'לפניהם' הוא לשון רבים ו"כי תקנה" הוא לשון יחיד. אך הענין הוא, ש"כי תקנה" קאי על משה] כו', וביאר ענין שמשה הוא ענין הדעת כו'. וביאר הענין הוא, כתיב 'וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה' כו', וביאר זה על נשמות דאצילות ובי"ע, ומשה ממשיך להם דעת כו'. ואח"כ ביאר זה בנשמות דאצילות גופא, ומשה כו'. ואח"כ אמר "אבער מתן תורה איז דאך גיווען [אבל מתן תורה הרי הי'] נשמות בגופים" כו', וביאר זה. ואח"כ אמר: ובהנוגע לימינו אלה⁸⁵, שעכשיו הוא אחר ההסתלקות כו', וביאר הענין בארוכה, ובאופן עבודה כו'.

המאמר אמר חצי שעה, ואח"כ התוועד הלאה (באמירת המאמר בכה באיזה מקומן), ואמר איזה הסברים על המאמר, וענינים. המאמר חזרו בע"פ איזה פעמים וכן השיחה, על חזרה [אצל כ"ק אדמו"ר] לא היו כי אינו רוצה, ומקוים כי יתן המאמרים בכתב.

⁸⁵ בתו"מ שם חסר הסיום.

[י]

אדר-שני

בר"ח אדר, ז', י"ד ה' חתונות⁸⁶, ואדמו"ר שליט"א סידר קידושין. ובפעם הא'⁸⁷ אמר, כי עד עתה לא ה' יוצא חוצה, ועתה בפעם הראשונה, וכל התחלות קשות. אבער שמחה פורץ גדר, דער אויבערשטער זאל העלפן עס זאל זיין בפרצה, דיא שמחה זאל זיין בפרצות [אבל שמחה פורץ גדר, שהקב"ה יעזור שיה' פרצה, שהשמחה תה' בפרצות] כו' עכ"ל כפי זכרוני. ואמר עוד דברים אשר איני זוכרם, וכבר כתבו לשם איזה דיבורים, ומסתמא ראית או שמעת כו'. וכן ה' דיבורים על כל חתונה, וכן בשבת דהאפרופענעס אמר איזה דבר על פרשת השבוע ענין הנוגע לחתונה בדיבורים קצרים. להתוועד לא רצה, אמר שאינו עושה חילוקים כו'. וכשבקשו לאמר מאמר אמר "אויב איר ווילט וועט דאס זיין א מאמר" [אם תרצו ייחשב זה כמאמר], כוונתו על הדיבורים שאמר. כ"ז רשום וניתן להגהה כו', מתי יתן אינו ידוע כו'⁸⁸.

⁸⁶ חתונתם של: הרה"ת יהודה לייב פויזנער, הרה"ת שד"ב פאפאק, הרה"ת צבי הירש חיטריק.

⁸⁷ היינו בחתונת הרה"ת י"ל פויזנער.

⁸⁸ נדפס בתו"מ ח"ב עמ' 246.

ש"ק פ' ויקהל שבמה"ח ופרשת שקלים ה' התוועדות, ואדמו"ר שליט"א אמר
מאמר ד"ה כי תשא כו'. וכן הסדר: כבר כתבתי לך כי קודם אומר שיאמרו לחיים,
ואח"כ מתחיל לדבר, והתחיל כי איתא במדרש שמשה שאל את הקב"ה כו',
ובאמצע, האט ער זיך פאנאנדערגיוענט [פרץ בבכי] והתחיל את המאמר כי
תשא⁸⁹, בניגון דא"ח כנהוג, ואח"כ התוועד יותר משעה⁹⁰.

אני איני כותב המאמר והשיחה, היינו גם קטעים כו', כי כבר כתב משה'קע
לשלום בקיצור, ואני איני יודע בע"פ כו'.

בענין ההנחות כך היא המעשה: הרבה פעמים נקרה שאין הנחה טובה, כי לא
נרשם מצד שבת, כמובן, ופעמים אינם זוכרים בטוב על כן איז זייער שוואכע
הנחות [ההנחות מאוד חלשות], ולפעמים זוכרים מערער [יותר], ועושים גם כן הנחה,
און עס ס'איז א ביסעל בעסער אבער אינה טובה [והיא קצת יותר טובה, אבל עדין
אינה טובה כדבעי], הרבה דברים מקוטעים, והסדר אינו ברור כו', אבל הענינים ישנם
כולם. ובינינו נדבר, כי החזרה אינה טובה, כי אין הרבה חוזרים, והעיקר הוא יואל
כהן שי', ור"מ מענטליק, ועוד אחדים מאיתנו.

וכך הוא: יואל חוזר, והם מתקנים מה שמתקנים כו', ולפעמים קשה לזכור כו',
ובדרך כלל ההנחה היא בדרך המיצוע. והעיקר הוא כי לא חפצים לשלוח הנחות
ובפרט כשאינה ברורה כו', על כן מחכים שאדמו"ר שליט"א יתן בעצמו הכתב,
וכבר פעמים הרבה ביקשו אותו, אך מענה בפיו שלא יש לו זמן בריוח כו', ועד עתה
לא יש גם מאמר אחד. ההנחות כבר מסרו לו. הוא אמר שרוצה שיהי' לו עצמו כו',
אך אנו מחכים לכתבו כו', מי יודע מתי יהי'.

וכשחל בחול אז הוא בטוב יותר כי הוא רשום בכתב אמת, ומדמים כתב לכתב
כו', וחוזרים כו' גם בעל פה, ואז ההנחה היא בטוב יותר. ההנחות בכתב עושה יואל,
אבל אינו עושה הרבה, וגם לפעמים אינו רוצה שיעתיקו לעבר לים, ומצד כנ"ל⁹¹,

⁸⁹ נדפס בתו"מ עמ' 257.

⁹⁰ השיחה נדפסה בתו"מ עמ' 267.

⁹¹ היינו מצד שרוצים כתב מכ"ק אדמו"ר.

אך עכ"פ אחדים מעתיקים לעצמם. אבל לשלוח לעבר לים הנחות בלתי מוגהות קשה הדבר (ולפעמים שולחים). ואני לעצמי אין ביכולתי לשלוח הנחה, ולשאר התלמידים אין זמן ואין מכוונה כו' וכמעט אין מי שיודע. על כן בכל הנ"ל לא יש הנחה ראוי' וגם סתם הנחה כו'. והשיחה גם כן מסרו לאד"ש, ודינם כשאר השיחות.

ובדרך כלל [בזמן האחרון] ההנחות הם עתה טובים יותר מבקודם כי כבר התרגלו, על כן המאמר ד"ה ואלה המשפטים, וכי תשא, וגם המאמר דפורים ד"ה וקבל היהודים כו' - הוא טוב, ואפשר שיעתיקו בשבילכם כמו שהוא, כי הראשונים אינם בבירור כל כך, אבל המאמר דפורים יודעים, כי כנ"ל שחל בחול ורשמו אותו אחדים ודייקו בו, וגם חזרו בעל פה, ואי"ה בזאת השבוע יוגמר כתיבת ההנחה על הסדר וכו' כפי שידינו מגעת. זהו המאמרים, והשיחות - חוזרים אותם, ורושמים אותם ונותנים לכ"ק אד"ש וכמו עוד קודם⁹². קודם שיגיה אותה כ"ק אד"ש אין נותנים אותה לגמרי. ובדרך כלל כשיש מאמר - [הנחת] השיחה היא חלושה כו', כי העיקר חוזרים המאמר, כמובן.

היום שמעתי כי כ"ק אד"ש אמר שאחר פורים יתן המאמר דיו"ד שבט⁹³, זה ה' קודם פורים.

מעשה שהי' כך ה'י: ה'י מדובר בינינו, שזה שאיתא בהשיחה דחגה"פ תש"ג⁹⁴, בדבר סדר נטילת ידיים בבוקר ולסעודה, אם הוא הוראה לרבים⁹⁵, וזה אומר בכה וזה אומר בכה, עד כי הסכימו לשאול את פי אד"ש ע"י חדקוב כו'. והי' תשובה, ואמר שזה הוראה לרבים. ומכאן משמע שכל מנהג שאיתא בהשיחות, הוא הוראה לרבים, אם לא שמובן מעצמו שזה שייך רק לנשיאים.

⁹² כלומר, כמו לפני יו"ד שבט.

⁹³ לבסוף ניתן לקראת י"א ניסן.

⁹⁴ נדפס בספר השיחות תש"ג עמ' 103, ובלקוטי דיבורים עמ' 896.

⁹⁵ ראה ספר המנהגים בפתח דבר קטע משיחת כ"ק אדמו"ר - עמ' VII.

[יא]

יום ו' עש"ק פ' אחרי כ"ח ניסן ה'תש"א י"ג למטמונים. ברוקלין נ.י.

ניסן

י"א ניסן, יום הולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א, אד"ש נסע על האוהל אדמו"ר נ"ע. קודם שנסע על האוהל אמר "ווער פון דיא בחורים וואס נעמען זיך אן פאלגן מיר זאל אן שרייבן שמו ושם אימו" [הבחורים שמקבלים על עצמם לציית לי שיכתבו את שמם ושם אמם], וזה האיש שהי' אומר לו למסור זאת⁹⁶ הי' מביט כו' כלומר מה זה, ואמר כ"ק אדמו"ר "עס ועט ניט זיין לעלות השמימה" [לא יידרש לעלות השמימה], וכשמסרו לו הרשימה הי' כמתמיה שכ"כ חתומים יש, ואמר "עס איז אן ערענסטע זאך" [זהו ענין רציני], ואמר עוד הפעם שלא יהי' לעלות השמימה. ובהיותו על האוהל קרא את הרשימה, וגם קרא את המאמר דיו"ד שבט, ומסרו להדפיס, אך ציווה שלא להדפיס (כמו המאמרים) אך יהי' כמו שיחותיו שנדפסו⁹⁷. והסכים על השער בלאט, וכבר קיבלת את המאמרים.

ביום י"ד אחר ביעור חמץ אמר אד"ש "א כשרן און א פריילעכן פסח, פון דעם חמץ איז מען דאך שוין פטור גיווארן" [פסח כשר ושמה, מהחמץ הרי כבר התפטרנו].

קודם חצות אפו מצת שמורה בשביל אד"ש. כשהביאו המצה הביתה חילק לכל אחד ואחד מצה ופרוסה, ולאחדים יותר מעט, וגם לאחדים נתן פרוסת מצה בשביל איזה דבר. ובשעת חילוק המצות, לאחדים אמר איזה דברים.

הסדר הי' כמו בכל שנה, שאדמו"ר שליט"א ורש"ג ובנו, ועוד אנשים ואורחים חשובים הי' מסדרים אצל הרבנית שליט"א היינו למעלה בבית האוכל דאדמו"ר. אד"ש הי' מסדר הקערה על טס של כסף (עיין בהגדה), וגם הי' לו כוס גדול, והי'

⁹⁶ בימ"ב: ר' יהודא לייב גראנער.

⁹⁷ היינו, שלא יודפס באותיות דפוס – כמאמרי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, אלא – כמו השיחות – באותיות מכונת כתיבה,

אוכל בהסיבה, על כסא וכו'. והי' נוהג כמו אדמו"ר נ"ע (לא כן בשנה העברה), והמסובים לא היו נוהגים בהסיבה. הסדרים נגמרו קודם חצות.

אחר הסדר השני של פסח, הי' העולם מרקדים בהפרוזדור⁹⁸, ויצא כ"ק אד"ש ואמר שינגנו א-לי אתה, שזה סגולה לגילוי אליהו, וירקדו לעבעדיג [בחיות]. וכשעבר (הלך ללוות אימו תחי') וראה שמרקדים, הראה בידו הק' וכמו לעבעדיגער [יותר בחיות]. וכשבא חזרה, רקד גם הוא עם זקני אנ"ש, עם כולם - כולם רקדו אך הוא אחז ידו על זקני אנ"ש, וכשהפסיק עמד בהפרוזדור, ודיבר ענין מה שאומרים ליל ב' כשחל במוצש"ק "מן הפסחים ומן הזבחים", וביאר זה בארוכה⁹⁹.

ונכנס לחדרו ואח"כ יצא ובידו הק' הגדה, ונכנס לביהמ"ד והעולם אחריו, וישב על מקומו אצל השולחן. ואמר¹⁰⁰, שמנהג אדמו"ר הי' לגמור סדר הראשון קודם חצות, והסדר השני הי' מתחיל משעה התשיעית עד א פאר שעה [כמה שעות] אחר חצות, והמנהג הי' לבאר ההגדה, חצי' הראשונה, והי' מבאר איזה פיסקאות לא כולם, פעמים זאת ופעמים זאת. ולא משום שלא הי' לו מה לאמר, כי אם לפי דרישת הזמן הי' אומר, פעמים הי' אומר ב' פעמים איזה פיסקא. וחייב אדם לומר בלשון רבו כו' וביאר זה, וגם ביאר שכאו"א מחוייב להתחיל משעה התשיעית ולגמור איזה שעות אח"צ, כי חייב אדם לומר בלשון רבו, וביאר איך שלכולם רבו יקרא. אם גם רק שייכים, וע"כ צריכים לעשות כן. ופתח ההגדה והתחיל לבאר, הפיסקאות דלהלן: הבן שואל מה נשתנה. עבדים היינו. מתחילה עובדי ע"ז. ואקח את כו' וארבה את זרעו. צא ולמד כו'. ואת עמלנו. רבי יוסי - רבי אליעזר - רבי עקיבא. מרור - סיפר מעשה. וכן לצפון. וסיים "לשנה הבאה בירושלים". באמצע ניגנו ניגונים. ונמשך כל זה עד אחר שעה שני'.

⁹⁸ ג"ע התחתון. ראה תורת מנחם ח"ג עמ' 9 אות ב'.

⁹⁹ נדפס בתו"מ ח"ג עמ' 9.

¹⁰⁰ מכאן ואילך עד סוף ההתוועדות ראה תורת מנחם ח"ג עמ' 15 אות י"א ואילך.

[יב]

י"ב מנ"א, ה'תיש"א. ברוקלין.

בש"ק חזון הי' לבוש כ"ק אדמו"ר כרגיל (זיידענע קאפאטע [סרטוק משי] - ניט קיין ליכטיגע [לא 'מאירה'] היינו שנראה גם למרחוק און עס בלישטעט וויא א שפיגל [ומבריק כראי] - אלא רק כשעומדים אצלו רואים כי זהו משי), ועיין במנהגים¹⁰¹. בעת אמירת המפטיר בכה הרבה. התפללו שחרית בזמן מוקדם, שעה תשיעית וחצי - חצי שעה קודם.

מנחה בזמן הרגיל (היינו בזמן מוקדם, כי כ"ק אדמו"ר שליט"א מתפלל מנחה בשבת תמיד בשעה א' וחצי, היינו כ"ק - בזמנו, וכל הקהל - בזמנם כרגיל).

אחר תפילת המנחה אמר כ"ק אד"ש¹⁰²: "אז היינט איז שבת חזון. שבת חזון דאס איז דער שבת וואס פאלט אויס פאר ת"ב, און היינטיגער שבת חזון האט אין זיך צוויי זאכן: א קולא, און א חומרא. א קולא - וויילע דאס איז דער שבת פאר ת"ב וואס איז א נדחה, און אזוי וויא ע"פ נגלה האט דער ת"ב א קולא איז במילא אויך דער שבת אויך גרינגער. און א הארבקייט - וויילע דאס איז דער שבת וואס איז חל נייען טעג אין אב, האט ער אין זיך א חומרא וואס א אנדער שבת חזון האט ניט. נאר דאס איז ניט מצד שבת חזון אליין, נאר מצד וויילע עס איז ניין טעג אין אב. . און שבת חזון, איז אזוי וויא דער רבי (צמח צדק) זאגט אין קונטרס "ומחזון ותחזינה עינינו", אז פון "חזון" זאל ווערן "ותחזינה עינינו", נאר דאס איז מער ניט ווי אין דיבור אבער בפועל ממש זעט מען ניט, זאל דער אויבערשטער העלפן אז זאל זיין טאקע ותחזינה עינינו, און כיון דנדחה נדחה, און עס זאל זיין "הותרה" - אזוי איז דא צי דחוי צי הותרה, אין דחוי איז דא שיריים, חילוק בין קטן לגדול, אבער הותרה איז אין גאנצן - זאל דער אויבערשטער העלפן עס זאל זיין הותרה. און אזוי וויא דער רבי (אדמו"ר נ"ע) זאגט אז דער רוזינער האט גיזאגט "אויב

¹⁰¹ ספר המנהגים עמ' 46 (בשבת חזון ג"כ מלבישיים בגדי שבת), וש"נ.

¹⁰² הבא לקמן אינו בתו"מ ומובא כאן בפרסום ראשון.

דיינע קינדער האלטן ניט פון דעם יו"ט טא נעם דאס צו פון זיי¹⁰³, וייהפך לשמחה".

[שבת זו היא שבת חזון. שבת חזון היא השבת שלפני תשעה באב, ובשנה זו יש בשבת חזון ב' ענינים: קולא וחומרא. קולא – כיון שזוהי שבת שלפני תשעה באב נדחה, וכשם שע"פ נגלה יש קולא בתשעה באב נדחה, כמו"כ יש קולא גם בשבת

חזון שלפני כן. וחומרא – כיון שהשבת חלה ביום התשיעי בחודש אב, א"כ יש לו חומרא שאין בשבת חזון בשנים אחרות. אלא שחומרא זו אינה מצד שבת חזון עצמה, אלא מצד שהיא חלה ביום התשיעי בחודש אב. וכמ"ש כ"ק אדמו"ר הצ"צ בקונטרס אודות שבת חזון "ומחזון תחזינה עינינו", שמ"חזון" יהי "ותחזינה עינינו", אבל זהו רק בדיבור ובפועל ממש לא רואים זאת. יעזור השי"ת שאכן יהי ותחזינה עינינו, וכיון דנדחה נדחה, ושהתענית תהי' "הותרה" – בכלל, ישנו אופן של "דחוייה", וישנו אופן של "הותרה", ובאופן של דחוייה נשארים שיריים [מהענין הבלתי רצוי] ויש חילוק בין קטן לגדול, אבל באופן של הותרה [הענין הבלתי רצוי מתבטל] לגמרי – יעזור השי"ת שיהי' הותרה. וכמו שאמר הרבי (אדמו"ר נ"ע) שהרוז'ינער אמר "אם ילדיך אינם מחזיקים מיו"ט זה – קח אותו מהם", וייהפך לשמחה].

עכ"ל כפי שאני זוכר, והוא בוודאי לא בדיוק בחסיר ויתיר.

¹⁰³ ספר המנהגים עמ' 48: דער צ"צ . . זיי".

הרב הלל פבזנר

נדודים בישיבות מחתרתיות

הרב הלל פבזנר, אשר חונך על ידי הוריו למסירות נפש, המשיך כל ימיו ללכת בדרכי החסידות ללא פשרות והיה מרבני חב"ד ומנהלי מוסדות חב"ד בצרפת.

הרב הלל ע"ה נולד בכ"ט טבת תרפ"ב בעיר מינסק. בתקופה בה נולד, הקומוניסטים החלו לדכא ביד קשה את היהדות, ואילו הוריו הרב אברהם ברוך ומרת אלטא חינכוהו בדרך התורה והחסידות, ומהם למד ללמוד תורה ולשמור על דרך החסידות במסירות נפש אמיתית. עוד בימי ילדותו, נאסר אביו ולאחר שחרורו נאלץ להסתתר. בני המשפחה עברו להתגורר אצל הסבא הרב הילביץ בעיר סנאווסק, ולאחר זמן השתקעו בחרקוב.

בנערותו למד בישיבות תומכי תמימים המחותריות. הלימודים התקיימו בסתר, ועקב הרדיפות נאלצו התלמידים לנדוד מעיר אחת לאחרת, בכדי שיוכלו להמשיך ולשקוד בלימוד נגלה וחסידות.

בתחילה למד בברדיצ'ב, שם למד גם אחיו הרב שלום בער. מברדיצ'ב נדד הרב הלל, לז'יטומיר ומשם לוואראניז'. בתקופה זו שקד על לימודיו חרף הנדודים והסבל אשר היה מנת חלקם של התמימים. לא רבות ידוע על תקופה זו, ומעט מזעיר סיפר לאחר שנים רבות, על הלימודים באחת הישיבות אשר התקיימו בחשאי:

"הישיבה היתה בבית הכנסת, רק איש אחד או שניים שהיו נאמנים ולא היססו לעזור לנו ידעו על דבר קיומנו בעיר. בשעת המנין, התחבאנו בשקט גמור בעזרת הנשים או בחדר אחר ורק אחרי שאחרון המתפללים עזב, היינו חוזרים לאולם בית הכנסת כדי ללמוד שם. הפחד היה גדול ולא היה שייך לקבל הסכמה מגבאים שהישיבה תהיה בבית כנסת שלהם, מחשש שמא יחשדו שיש לו קשר כל שהוא

לישיבה. את הארוחות היינו אוכלים בדרך כלל, בביתו של יהודי אוהב תורה ושומר סוד.

"יש לציין כי בתי הכנסת היו מלאים ספרים, יהודים רבים הביאו את כל ספרי הקודש מבתיהם, מתוך פחד שלא ימצאו בבתיים ספרים יהודים".

בתקופה בה גרה המשפחה בחרקוב, נאסר אביו ונשלח לגלות בקזחסטן, שם נפטר בדמי ימיו, מרוב תלאות ויסורים.

אמו מרת אלטא היתה באותה תקופה אלמנה המטופלת בילדים רכים, שהקטנה שבהם (מרת נחמה לאזאר) כבת שנתיים, וללא כל מקור לפרנסה, ועל כן חשבה כי בנה הלל, שהוא בחור בריא וחסון יוכל לעבוד ולהביא מעט פרנסה הביתה, כדי שיוכלו להתקיים. אז בא החסיד הרב ר' יעקב זכריה מסקאליק (ז'ראוויצר) ואמר לה כי בן מוכשר כמו בנה, חבל שילך לעבוד, ואם תסכים לשלוח לישיבה היא תזכה לראות ממנו רב נחת. הברירה לא היתה קלה, אולם מרת אלטא אשר חיי מסירות נפש היו לחם חוקה, לא היססה ומיד החליטה לשלוח את בנה הלל ללימודים בישיבה, היא התחילה לאפות עוגיות דבש אותם מכרה ומזה נתפרנסה.

איש קשר בפראג

בימי מלחמת העולם השנייה נמלט הרב הלל מרוסיה לסמרקנד, שם למד יחד עם עוד שלושה בחורים בני גילו שלימים כולם כיהנו כמנהלי מוסדות חינוך חשובים ברחבי תבל: הרב שלמה מטוסוב - לימים שליח הרבי במרוקו, הרב ניסן פינסון - שליח הרבי בתוניס והרב מרדכי לוי ממנהלי סמינר בית רבקה בכפר חב"ד ב'.

כאמור, בתום המלחמה יצא את ברית המועצות, עם מסמכים פולניים והגיע בתחילה לעיר בענסהיים ומשם למחנה העקורים פוקינג שבגרמניה, שם למד בישיבת תומכי תמימים. בתקופה זו החל את פעילותו הציבורית, כאשר נשלח יחד עם עוד כמה לפראג, בכדי לעסוק בעבודת ההצלה של החסידים שיצאו מברית

המועצות, ושהו בפולין בה שררה אנטישמיות, ועל פי הוראת הרבי הריי"צ היה עליהם לעבור במהירות האפשרית לאיזורים בשליטה מערבית.

נסיעת הרב פבזנר ועוד כמה מהחסידים לפראג, היתה על פי החלטת חסידי חב"ד ששהו בפוקינג, שראו צורך לשלוח כמה חסידים לפראג, בכדי לעסוק בעזרה הדרושה לחסידים המבקשים לעבור מפולין לגרמניה ואוסטריה דרך פראג, והן כדי לקשר בין החסידים במחנות לבין הרבי הריי"צ, ולעסקני אנ"ש בפולין ובצרפת. פראג היה המקום היחידי בו היה קשר טלפוני וקשר של שליחים, לכל המקומות המוזכרים לעיל.

לאחר תקופה קצרה בפראג, חזר לספסל הלימודים בפוקינג, ומשם הגיע לפריז.

משגיח

בנר ג' דחנוכה תש"ט, בא בברית הנישואין עם הרבנית עשקא שתחי' לבית איידלמן. רעייתו עמדה לצידו בכל תפקידיו הרמים אותם מילא במשך קרוב לשישים שנה.

בשנים הבאות בהכוונת הרבי, איתר יחד עם גיסו הרב שלום איידלמן (כיום השליח הראשי במרוקו), כתבי יד עתיקים בכלל וכתבי חסידות בפרט. החיפושים התמקדו בספרית בית מדרש לרבנים בפריז. כאשר יתאפשר שלחו לרבי את הכתב יד או הספר עצמו, ובמקרים אחרים שלחו צילומים, ועל כך קיבל דברי עידוד ותודה מהרבי.

לאחר נישואיו, כיהן כמשגיח בישיבת תומכי תמימים בברינאוה, ולאחר תקופה מסוימת עבר לתפקיד מגיד שיעור בישיבה, תפקיד בו שימש עד שנת תשל"ט.

תלמידיו מספרים על בקיאות נפלאה, בש"ס ופוסקים, שניכרה היטב בשיעוריו, ומאידיך היה מרבה לחוד חידות הלכתיות, וגם לספר מילתא דבדיחותא, בכדי להקל על התלמידים את עומק השיעורים. סגנון לימודו היה כזה, שכל אחד נאלץ להפעיל את הראש של עצמו ולא רק לסמוך על ההסברים של המגיד שיעור. בנו

הרב אברהם ברוך פבזנר שלמד בעצמו אצל אביו, אומר כי אחרי שנת לימוד אצל אביו, התלמידים ידעו ללמוד לבדם גמרא עם מפרשים, כי לצד ההסברים העמוקים, הוא דאג לכך שכל אחד יאמץ את כשרונותיו ויבין את הסוגיות לאשורן בכוחות עצמו.

בשנת תשי"ב נסע לראשונה לכ"ק אדמו"ר יחד עם תבלחט"א הרבנית מרת עשקא, ביחידות הראשונה הודה לה כ"ק אדמו"ר על סיועה וסיוע משפחתה לאמו הרבנית חנה ע"ה בתקופת בריחתה מרוסיה.

הנסיעה לרבי בכל השנים היתה משאת נפשו, וממנה שאב כח וחיות למשך כל השנה. נסיעה ל'תשרי' לרבי, היה אצלו חוק ולא יעבור. בפעם הראשונה היה זה בתשרי תשי"ד, ובשנית בשנת תשט"ז, ומאז ללא הפסקה בכל שנה (מלבד פעם אחת) גם לאחר ג' תמוז, עד תשרי תשס"ח. אפילו בהיותו תשוש ביותר, האש החסידית של נסיעה לשמחת תורה בחצרות קדשנו בערה בו בכל עוז, ולא היה מרפה מהסובבים אותו ובני המשפחה עד שהצליח להשיג את מבוקשו, אז לא היה קץ לשמחתו. סיפר הרופא האישי המסור הר"ר משה אברג'ל, כי בחזרתו למרות טורח הדרך בגיל ובמצב כזה, היה חוזר מלא חיות וכח עוד יותר מכפי שהיה לפני הנסיעה.

אב"ד ועד רבני ליובאוויטש בצרפת

55 שנים, כיהן כרבם של חסידי חב"ד בצרפת. את תפקידו קיבל כאשר הרב זלמן שמעון דבורקין שכיהן בפועל כרב הקהילה החב"דית, היגר בשנת תשי"ג מצרפת לארצות הברית. החסידים אשר שהו בצרפת, והכירו בידע ההלכתי העצום של הרב פבזנר, החלו להפנות אליו שאלות בהלכה, וכך ללא בחירות או החלטה מסודרת, בחרו להם החסידים את מי שידעו את כבירותו, לרב חסידי חב"ד בצרפת.

מספר שנים לאחר כך נתמנה לרב בית הכנסת ברחוב ראזיע 17, שם התפלל הרבי נשיא דורנו בהיותו בצרפת, באותו זמן שהה החסיד הרב חייקל חאנץ בחצרות קדשנו, וביחידות ארוכה ויוצאת דופן תבע ממנו הרבי, לארגן לרב הלל פבזנר הכתרה רשמית בפירסום גדול דוקא, ולא כדעת כמה מאנ"ש שטענו כי אין

צורך בהכתרה. בפועל התקיימה הכתרה רבת רושם לנחת רוח הרבי, בהשתתפות מאות יהודים שעמדו מסביב לבית הכנסת, ההכתרה חיזקה מאד את מעמד אנ"ש בקרב הציבור היהודי בעיר.

כאשר הקהילות החב"דיות בצרפת התרחבו, ומונו רבנים לכל קהילה, הוקם ועד רבני ליובאוויטש בצרפת, והרב פבזנר מונה לאב בית הדין של ועד רבני ליובאוויטש, ובתפקיד זה הדרך וכיוון את רבני חב"ד בצרפת כולה. בשנים האחרונות היה ממייסדי מרכז רבני אירופה, ועד ליום פטירתו כיהן כחבר נשיאות מועצת מרכז רבני אירופה.

רבות עשה בכדי להקים את הדת על תילה בפריז בפרט ובצרפת בכלל. הקים מערכת כשרות עניפה, עסק בהוראה בכל חלקי השולחן ערוך. הגיעו אליו לדיונים רבים בדיני ממונות, וכמובן שחסידי חב"ד פנו אליו ללא הרף בשאלות הלכתיות. פסקיו היו ידועים כמחוכמים ועמוקים, וכהרגלו הלך תמיד עם האמת עד הסוף, ולא התפשר כאשר הדבר נגע להלכה, ומאידך ניסה להוציא את שני הצדדים מרוצים, ולמצוא פתרונות הלכתיים יצירתיים שיקלו במידת האפשר.

הרבי, הביע מספר פעמים את דעתו כי יש לסמוך על הרב הלל בעניני מקוואות, תשובות להלכה ועוד. הגאון הרב פינחס הירשפרונג רבה של מונטריאול שנודע כבקי בע"פ בכל התורה כולה, התבטא עליו לאחר שפגש בו: "נפגשתי עם אחד מגדולי הבקיאים בדורנו. פסקי הלכה קשים באו אל שולחני, ובסייעתא דשמיא פסק והכריע בהם".

קשרים טובים רקם עם רבני צרפת, מכל החוגים והעדויות. היו לו קשרים עם רבני פריז, רבני צרפת, ואחרים. גם כאשר התגלעו חילוקי דיעות כלשהם, רבני צרפת תמיד כיבדוהו והודו כי הוא גאון אדיר ואיש אמת.

למדנותו היתה מן המפורסמות, ופסקי הלכה שלו פורסמו מפעם לפעם בבימות שונות, ובהן בקבצי 'גדיל תורה', שיצאו לאור בניו יורק. מומחיות מיוחדת היתה לו במקוואות, ולפני כחמש עשרה שנים נסע במיוחד לחבר העמים בכדי

לפקח על הקמת מקוואות, ובתקופה האחרונה התבטא כי בניית מקוואות בברית המועצות זו היתה הנקמה הכי גדולה שלו בקומוניסטים. וגם בשנים האחרונות התבקש בכנס של רבני אירופה, להרצות בנושא המקוואות. מספר פעמים, הפנה אליו הרבי שאלות בענייני מקוואות, ואף הורה לנסוע למקומות שונים בכדי לפקח ולתקן מקוואות.

הרבי כינהו לא פעם גם בפומבי 'דער פריזער רב' - הרב הפריזאי. ובאחת ההתוועדויות בתשרי תשכ"ה, כאשר הרבי ביקש לברר בידור הלכתי בעת ההתוועדות, פנה אליו בפני כולם ואמר כי 'דער פריזער רב' כאן, אז הוא יכול להשיב על השאלה. לפני כעשרים שנה, כאשר הרבי דיבר בשיחה הידועה שהרבנים הם 'אביר שבאבירים', למחרת ביום ראשון אמר הרבי לרב פעוונזנער (כנראה בחלוקת דולרים) כי מה שאמרתי 'אביר שבאבירים' הכוונה גם לכם. בשנת תש"ל כאשר שהה אצל הרבי, הורה הרבי כי הוא ועוד כמה רבנים יבחנו את תלמידי ה'קבוצה'.

למעלה מיובל שנים, כיהן כרב, וגם בשנותיו האחרונות המשיך להשיב לשאלות הלכתיות בכל עת ובכל שעה. מספר בנו הרב אברהם ברוך:

"בשנותיו האחרונות, שהיתי בבית הוריי בשעות הקטנות של הלילה, ולפתע הטלפון מצלצל. אמא שתחי' ענתה, ובצד השני, היה אחד שביקש לשאול שאלה הלכתית. חרף השעה המאוחרת, אמא העירה את אבא, והוא ענה על השאלה. אצל אבא, לא היו תשובות רק ב'שעות קבלה', ולא היו שעות מתי אפשר לטלפן אליו, תמיד ביתו היה פתוח, תמיד השיב לכל שאלה".

מלבד היותו איש הוראה, היה גם מנהיג בקנה מידה. דאגתו לכלל הקהילות החב"דיות בפריז, לצד דאגה לכל אחד ואחד, היתה ידועה.

אב לאלפי תלמידים

גולת הכותרת בעשייה הציבורית שלו, היא ללא ספק הקמת מוסדות 'סיני', בהם מתחנכים לתורה ומצוות אלפי תלמידים. במשך עשרות שנים כיהן כמנהל המוסדות.

ביחידויות בשנים הראשונות, מלבד הדרכות ברורות בעניני הנהגת הישיבה, ותפקיד ראש הישיבה, תבע הרבי ללא הרף מהרב הלל, לעבוד בעסקנות למען היהודים הנמצאים בצרפת.

הכל החל בשנת תשכ"ה, אז לקח על עצמו ניהול של תלמוד תורה, שעמד בפני קריסה, ושכן בדירת מגורים קטנה ב'פלעצל'. בנוסף פתח בית ספר חב"די, שנועד לילדים שאינם חסידי חב"ד, כאשר בתחילת הדרך היו בבית ספר שמונה תלמידים בלבד. הרב פבזנר לא נח לרגע, וצירף עוד ועוד תלמידים למוסדות החב"דיים שהקים ופיתח בברכת ועידוד הרבי.

את כל כוחותיו השקיע בפיתוח המוסדות, שהתרחבו במהירות בלתי נתפסת, עד שלמדו בהם אלפי תלמידים. בשנת תשמ"א הכניס על פי הוראת הרבי להנהלת המוסד את בנו הרב יוסף יצחק פבזנר שעם הזמן מונה למנהל, בעוד הרב הלל כיהן כנשיא המוסדות. יחד עשו רבות למען פיתוח המוסדות, על ידי בניית ורכישת בניינים רחבי ידיים שיאכלסו ברחבות ובתנאים נוחים את אלפי התלמידים, והכל בעידודו החוזר ונשנה של הרבי, כפי שסיפר לפני כמה שנים הרב יוסף יצחק פבזנר:

"בשנת הבניין - תשמ"ט - בה הרבי עודד בניית בתי חב"ד ובתים פרטיים, הוחלט בהנהלת המוסדות שלנו, לבנות קומפלקס רחב מימדים, שיאכלס את כל המוסדות שלנו בהם מתחנכים אלפי תלמידים. מהר מאוד התחלנו בתוכניות, ודגם קטן נמסר לרבי. הדגם הזה וגם הדגמים של שני הקומפלקסים שנבנו בשנים הבאות, מוצגים לראווה בספריית הרבי.

"היחס של הרבי לבניית הקומפלקס, היה מדהים ממש. הוראות וברכות קיבלנו לכל אורך הדרך, ויותר מכך הרבי השתתף בסכום גדול בעלות הבנייה. בשנת הבניין כזכור, הרבי הודיע כי כל מי שיבנה בית פרטי או ציבורי, יקבל מאה דולר, מקרן של מחנה ישראל. בחודש תמוז תשמ"ט שהיתי בניו יורק, ואז קיבלנו הודעה מהמזכיר הרב גרונר כי הרבי יתן מאה דולר לכל מי שיתרום לבניית הבניין בפריז!!!

"בהמשך הרבי קבע כי רק מי שיתרום עד ערב ראש השנה, יקבל מאה דולר. קבענו סכום התחלתי של חמשת אלפים דולר לתורם, והתרומות זרמו ללא הפסקה. בערב ראש השנה, היום האחרון לתרומות, השתרך תור ארוך בפתח ביתו של אבא הרב הלל פבזנר, שכן הוא חילק את הצ'קים על סך מאה דולר, ששלח הרבי.

"התרומה המיוחדת של הרבי, עשתה את שלה, הצלחנו להפתעתינו הרבה לגייס סכומי עתק שהגיעו לכדי שמונים אחוז מעלות הבנייה. ואת השאר השגנו בהלוואה בנקאית.

"בחודש אלול תשמ"ט, הגעתי לרבי בכדי למסור דו"ח על ההצלחה האדירה בגיוס כספים, ולבשר על פתיחת שנת הלימודים. בחלוקת דולרים בה הייתי אמור לעבור, עבר זמן קצר לפני אחי הרב אברהם ברוך פבזנר, והוא מסר ספר לרבי. כאשר הגיע תורי, אמר הרבי למזכירו הרב גרונר, זהו גם בן של ר' הלל. הרב גרונר ענה בחיוב, והרבי הגביה את שתי ידיו הק' באומרו: 'הוא בונה שם סיני'.

"בחודש תשרי תשנ"ב קריית החינוך המפוארת נפתחה. בבניין אוכלסו מוסדות חינוך בהם לומדים החל מגיל חודשיים ועד לחתונה. מלבד זאת אוכלסו בבניין מרכז קהילתי, מקוואות, בית חב"ד ועוד ועוד.

"אי אפשר לתאר את ההד שהיה בתקשורת בעת הפתיחה. זו היתה הפעם הראשונה בהיסטוריה של צרפת, שנבנה בית ספר יהודי. כל בתי הספר, קיבלו מבנים ישנים יותר או ישנים פחות, וכאן מדובר בקומפלקס מפואר המתנשא

לשבע קומות ובו 8500 מ"ר. הגודל אף הוא בהוראת הרבי. הרבי הורה לנצל את השטח שקיבלנו עד המקסימום האפשרי.

"הרבי ראה חשיבות רבה בבניית בנין גדול ומפואר בצרפת. וביקש שיהיה דוגמא למוסדות אחרים. הרבי הורה לארגן ביקורים במקום בכדי שיראו כמה משקיעים בחינוך היהודי.

להתחיל מיד בבניית בנין חדש

"לקראת שבת פרשת ויקהל תשנ"ב, הגענו לרבי קבוצה של כמאה איש ובהם תורמים והעוסקים בתכנון ובניית הקרייה, בראש הקבוצה עמדו חברי ההנהלה ובראשם אבי הרב הלל פבזנר.

"ביום ראשון כ"ו אדר ראשון בעת חלוקת דולרים, ניגשנו לרבי ואבא, מסר לרבי את מפתח הבניין. הרבי לקח את המפתח, בירך אותנו, ואמר בחיוך רחב: 'להתחיל מיד בבניית בניין חדש'. נדהמתי, הרי זה עתה סיימנו לבנות קומפלקס שיאכלס את כל המוסדות, ולידו עומדים קרוואנים מוכנים לשימוש המוסדות, ובשביל מה כעת לבנות עוד בניין? לאחר זמן הקרוואנים נשרפו, והשאלה נפתרה. רק לחשוב אם חס ושלום היו בהם תלמידים...

"כעבור ימים מספר, חזרנו לצרפת כואבים ומבולבלים מהמצב האיום והנורא, שהחל בכ"ז אדר ראשון תשנ"ב. אולם הוראת הרבי גברה על הבלבול, ומיד הזמנתי פקיד בכיר בעירייה לביקור במוסדות, בכדי שיתרשם ויסייע לנו להשיג מגרש הולם לבנות בניין נוסף למוסדות. לאחר ששמע סקירה על המוסדות הרבי והוראתו לבנות עוד בניין, אמר לי לפתע: הרבי שלכם נביא. התברר כי הרחוב בו עומד פעוטון חב"ד, מיועד לפינוי והריסה על ידי העירייה, אלא שהדבר עוד לא פורסם בציבור. הדיירים ברחוב, יעברו לגור באיזורים אחרים ויפוצו על ידי העירייה, שתמכור את המגרשים ליזמים פרטיים.

"מיד הגשנו בקשה לבנות במקום קומפלקס נוסף, ולאחר שהאישורים היו בידינו העירייה החליטה שלא להרוס את הרחוב. אבל האישורים כבר ניתנו.

"י"א ניסן תשנ"ג. הרבי מוסר דרך המזכירים שלוש חבילות של דולרים עבור הבניין. בחבילה אחת היו מאה שטרות של 5 דולר, בשניה מאה שטרות של 10 דולר, ומאה שטרות של 20. ההשתתפות המיוחדת נתנה לנו דחיפה עצומה קדימה. המשכנו במרץ רב בהכנת תוכניות לבניין שיבנה ביוזמת הרבי.

"זמן קצר לאחר ג' תמוז תשנ"ד חגגנו את הנחת אבן הפינה ל"היכל מנחם". שנה וכמה חודשים, והבניין הושלם.

"עם הזמן, הבנו שקשה לדרוש מילדים לנסוע מקצה אחד של פריז לקצה השני בכדי ללמוד בבית ספר חב"די. לכן החלטנו לבנות קומפלקס מפואר נוסף ברובע 17, הרובע היוקרתי של פריז.

"הנחת אבן הפינה התקיימה בו' תשרי תשס"א, ושנתיים אחר כך, כבר אוכלס הקומפלקס השלישי שנקרא 'כי טוב' במוסדות רבים: פעוטון, גני ילדים, בית ספר יסודי, בית ספר מקצועי, כולל אברכים, מכון לסמיכה ועוד. בחנוכת הבית השתתפה גם רעייתו של נשיא צרפת מר שיראק".

קשר אישי עם נשיא צרפת

וכיצד מגיעה רעיית נשיא המדינה לאירוע חב"די? זהו פרי עמלו של הרבנים לבית פבזנר על עמלם בטויות קשרים מיוחדים עם ראשי הממשל בצרפת, ובהם גם נשיאי המדינה. האפיזודה הבאה תלמד על היחס המיוחד: היה זה לפני כארבע שנים, כאשר הנשיא לשעבר מר שיראק קיבל משלחת יהודית בארמונו, ובמהלך הפגישה, התיישב בצד יחד עם הרב הלל ויבלחט"א בנו הרב יוסף יצחק, ושוחח עמם על פעילותם הברוכה בשם הרבי, ועל האנטישמיות הגואה בצרפת. תמונה זו שפורסמה בכלי התקשורת, עוררה הדים חיוביים. לא פלא, שבספרו של שיראק "האלמוני מהאליזה" נכתב בהבלטה על הקשרים עם הרבנים לבית פבזנר.

יחס מופלא מהרבי

היחס שקיבל הרב פבזנר מהרבי, היה מופלא. קירובים רבים קיבל במשך השנים. בני משפחתו מספרים כי בכל פעם שהיה מגיע לרבי, כאשר הרבי היה יוצא לתפילה הראשונה, הרבי הביט בו ונענע לשלום בראשו. הרב פבזנר מצידו היה מקושר בלב ונפש לרבי, כל הוראה שקיבל בענייני הרבנות והמוסדות, עשה ללא אומר ודברים, גם כאשר במבט ראשון לא תמיד הכל היה נהיר. את דברי הרבי קיבל בביטול אמיתי.

בכל התעסקותו כל ימי חייו, בלטה ביותר ההתמסרות הפנימית, ועשית רצון הקב"ה כהדרכת הרבי, שלא כדרכם של עסקנים לדאוג בעיקר למוסדותיהם הם, אצל הרב הלל הכל היה רק בכדי להרחיב את הקדושה, תמיד נרתם לסייע ככל יכולתו למוסדות אחרים, ולאנשים פרטיים ללא כל ציפיה לאיזה תגמול, אלא רק לסייע לשני, ולהביא להצלחתו של עוד מוסד יהודי, ובפרט מוסד של הרבי. דוגמא מענינת מהשנים הראשונות היא הנסיעה שהיה עורך בכל שנה לגיוס כספים למען הישיבה, בעת שהתחילו לפעול מוסדות סיני הודיע הרב הלל בפשטות כי הוא ימשיך לנסוע כבעבר לטובת הישיבה ללא כל שינוי, וכשיסיים את המסע למען הישיבה, אז יתחיל מחדש מסע למען מוסדות סיני, וכן עשה.

הלוייה רבת משתתפים

בשנותיו האחרונות נחלש, ובימים האחרונים של שנת תשס"ח, התבקש הציבור החב"די להעתיר תפילה עבורו. ביום חמישי מוצאי צום גדליה תשס"ט, השיב את נשמתו לבוראה והוא בן 86.

ביום ראשון, התאסף קהל רב, להלוויה שיצאה מבית הכנסת באחד מהבניינים המפוארים של מוסדות 'סיני'. בשם הבנים דיבר הרב אברהם ברוך פבזנר, ואילו הנכד התמים מנחם מענדל סלונים נשא דברים מרגשים בשם הצאצאים. במעמד זה הוכרז על ממלאי מקומו בתפקידי הרבנות והשליחות: בנו הגדול המשפיע הרב אברהם ברוך פבזנר משלוחי הרבי לארץ הקודש, ומשפיע בתורת אמת עד לא

מכבר, ימלא את תפקידי הרבנות, ואילו בנו הרב יוסף יצחק ימלא את מקומו בשליחות בעסקנות ובניהול אימפריית מוסדות החינוך 'סיני' בפריז.

ההלוויה יצאה מבית הכנסת, ומספר רחובות נסגרו, בכדי לאפשר לקהל ההמונים ללוות את מורם ורבם. מפריז הוטס ארונו לארץ הקודש, כאן המשיך מסע ההלוויה בבית ההלויות שמגר, בראשות רבנים וראשי ישיבות, משפיעים ושלוחים מצרפת וארץ הקודש. הראשון לציון הרב שלמה עמאר, סיפר בהתפעלות רבה על המפגש שלו עם הרב פבזנר בעת ביקורו בפריז, ותיאר את פעילותו הרבה למען יהודי צרפת. הרב מרדכי אשכנזי רבו של כפר חב"ד, גילה כי הרב שניאור זלמן גרליק רבו הראשון של כפר חב"ד לא נהג להעניק 'סמיכה', אולם כאשר בחן את הרב הלל פבזנר נכח לראות שהוא בקי כל כך ביורה דיעה, ולכל שאלה ניגש בהיגיון ישר, לכן באופן יוצא מגדר הרגיל, העניק לו תעודת סמיכה. "ליובאוויטש איבדה אבידה גדולה" אמר הרב אשכנזי על פטירת הרב פבזנר, ואיחל לבן הרב אברהם ברוך שיגלה את כשרונותיו הלימודיים וימשיך את מסורת ההוראה של הרבנים החב"דיים, ויצליח בתפקידו. ומשם להר הזיתים.

הותיר אחריו מוסדות מפוארים, בתי כנסיות ומקוואות, מערכת כשרות, יבלחט"א תלמידים ובני הקהילה, רעייתו הרבנית שתליט"א, בניו הגה"ח הרב אברהם ברוך שליט"א שליח הרבי וממלא מקומו ברבנות, הרב יוסף יצחק שליח הרבי, יד ימינו כל השנים, וממלא מקומו בעסקנות וניהול המוסדות, בתו מרת שטערנא מנהלת ומחנכת תיכון בנות 'סיני' ובעלה הגה"ח הרב יחיאל מנחם מענדל קלמנסון ראש ישיבת תומכי תמימים בברינאווא, בתו המחנכת מרת רבקה ובעלה המחנך הרב יחזקאל גדליה נפרסטק, הרב מנחם מענדל שליח כ"ק אדמו"ר בג'נבה שוויץ, ורב הקהילה, בתו מרת חנה ובעלה הרב חיים סלונים שלוחי כ"ק אדמו"ר דיז'ון צרפת, בני בנים ונינים ההולכים בדרך ליובאוויטש, ומתנהגים כרצון הרבי נשיא דורנו.

הרב יצחק שלמה פבזנר

הדפיקות בדלת

הרב יצחק שלמה נולד לאביו הרב אברהם ברוך ואמו מרת אלטא, בי"ז אדר תרפ"ט. נקרא שמו בישראל יצחק שלמה, על שם סבו הגדול הרב יצחק שלמה הילביץ'. הוא נולד לתוך תקופה קשה ביותר וכאשר היה תינוק אביו נעצר בראשונה. חלפו שנים, ובערב יום הולדתו העשירי נלקח אביו למאסר ממנו לא שב יותר, והדבר הותיר את רישומו על הילד אשר זכר עד יומו האחרון את הדפיקות בדלת של אנשי הרשע הקומוניסטיים, אשר באו לעצור את אביו בשעת לילה מאוחרת. שנה קשה חלפה, אביו הוגלה ונפטור בגלות, והילד יצחק שלמה נותר יתום מאב.

כאמור, אביו כתב זמן קצר לפני פטירתו מכתב שהיה בעצם צוואה ובו ביקש כי יצחק שלמה יזהר להתפלל בציבור ולומר קדיש יתום וגם שלא יבזבז זמנו בשבתות.

עם פלישת הנאצים לברית המועצות, נמלט עם אמו ובני המשפחה לסמרקנד שבאוזבקיסטן. הדרך היתה רצופה תלאות, עליה לא סיפר הרבה ורק אמר כי פעם אחת כמעט וזרקו את בני המשפחה מחלון הרכבת. חסידים רבים הגיעו לסמרקנד, ועד מהרה הוקמו במקום ישיבות תומכי תמימים במחתרת ומשנת תש"ב ואילך למד הילד יצחק שלמה במסגרת ישיבת תומכי תמימים.

גם על תקופת סמרקנד לא סיפר ורק פעם אחת אמר: "הבר מצוה שלי היתה מיוחדת ולמה? כי אמא השיגה קמח וברר מצוה היה לחם". אמר ולא פירש, אבל מכך ניתן להבין על הרעב והצרות הגדולות אשר היו נחלת בני משפחת פבזנר בימי המלחמה הקשה.

'יחידות' לפני ההסתלקות

בתום המלחמה הבריח את הגבול יחד עם אחיו ר' הלל והשניים הגיעו לגרמניה ומשם לצרפת, שם למד בישיבת תומכי תמימים שהוקמה בפריז באותה תקופה, ומשם נסע לארצות הברית. נסיעתו נעשתה בברכת אדמו"ר הריי"צ. היה זה בכ"ז ניסן תש"ט כאשר המשפיע הרב ניסן נמנוב שהיה מראשי ישיבת תומכי תמימים בברינואה, שיגר לאדמו"ר הריי"צ מכתב ובו רשימה של בחורים אשר מבקשים להגיע לניו יורק ללמוד בישיבת תומכי תמימים בחצר הרבי, ועל כך השיבו הרבי הריי"צ באגרת מכ"ד אייר (אגרות קודש חי"ג ע' תקב) ובה הביע את הסכמתו על מספר בחורים ובהם הת' יצחק שלמה פבזנר.

לניו יורק הגיע יחד עם עוד כמה מחבריו בני החסידים יוצאי רוסיה: ר' שלום מרוזוב, ר' דובער יוניק ור' גדליה קארף. הם הגיעו אל 770 בראש חודש שבט תש"י, ומיד ביקשו להיכנס ל'יחידות' אל אדמו"ר הריי"צ. ר' יצחק שלמה היה אז בן 19 וכל ימיו גדל כחסיד אבל עוד לא זכה לראות את הרבי. בתחילה נאמר לבחורים כי אדמו"ר הריי"צ אינו חש בטוב, ולכן כדאי לדחות את היחידות למועד אחר, אולם "הרמ"ש" הוא הרבי נשיא דורנו, דחק בהם להיכנס מיד, ולמפרע התברר כי היו הם בין האחרונים שזכו להיכנס ל'יחידות'.

לאחר הוראת הרמ"ש, ביקשו מהמזכיר הרב משה לייב רודשטיין להיכנס ל'יחידות' (האחראי על היחידות' היה הרב אלי' ייאכיל סימפסאן אלא שהוא היה בשליחות בנושא ה'מעמד' בערי ארה"ב). הרב רודשטיין הכניס את שמותם לרבי, כדי לבקש את אישורו כפי שהיה נהוג באותם ימים. והרבי השיב שיקבלם ליחידות אחרי שבת.

הרב רודשטיין הבהיר להם כי לדעתו הסיבה היא מפני שתמיד היה הסדר אצל החסידים שקודם שומעים מהרבי חסידות ורק אחר כך נכנסים ליחידות', והרי הרבי אומר חסידות בשבת (אלא שבמצב העכשווי [בעיות בריאות] אין שומעים בפועל חסידות) לכן הרבי הורה שיכנסו אחרי שבת, היינו לאחרי הענין של אמירת חסידות ברוחניות.

ואכן, ביום ראשון ד' שבט נכנסו הבחורים מרוסיה ל'יחידות'. עוד טרם היכנסם שאל הת' שלום מרוזוב אצל הרמ"ש, אם יש לברך את הברכה (שאומרים על חכמי ישראל) ברוך שחלק מחכמתו. הרמ"ש השיב: רבי הוא למעלה מזה והורה לברך ברכת שהחיינו והוסיף שיאמרו בקול רם כדי שהרבי יוכל לענות אמן על הברכה.

שאלה שניה נשאל הרמ"ש אם יש ללבוש גרטל, והשיב: לדעתי צריך, אלא שאין צורך שזה יהיה דווקא מעל הבגדים באופן בולט, ויכולים ללבושו גם מתחת למעיל.

עוד נשאל אם להיכנס לפני או אחרי תפילת ערבית? [כי מחד - היות והרבי רואה כאו"א את כל מה שעשה במשך ימי חייו, הרי כדאי להיכנס לאחר קיום מצוה, וכו', אולם לאידך - לפני ה'יחידות' הרי יהיו מאוד מבולבלים מהתרגשות וכו' ולא יוכלו להתפלל בכוונה]. הרמ"ש השיב יותר טוב להיכנס לאחר התפילה, אבל אם מרגיש שיהיה מבולבל עד שלא יוכל להתרכז בתפילה - יתפלל לאחר היחידות.

אדמו"ר הרי"צ החל לקבל ל'יחידות' בשעה 8 בערב כנהוג, ולאחרי זמן מה נכנסו קבוצת התמימים מרוסיה ועמם גם ר' דוד רסקין אשר הגיע כחודש קודם לנו יורק, וביקש להיכנס שוב ל'יחידות'.

כשנכנסו אל הרבי בירכו כולם 'שהחינו' והרבי ענה אמן. לאחר מכן הציג המזכיר את הבחורים בפני הרבי, ועל כל אחד אמר מי אביו וכדו'. הרבי אמר "ברוך בואכם צלחה. היום אנחנו מתראים. מזמן לזמן אנחנו נדבר. הרבי שאל כיצד הם מרגישים ואחר כך עבר לסדרי הלימוד, והבחורים ענו שהם לומדים כמו בפריז. המזכיר הסביר כי בפריז לומדים שעה וחצי חסידות בבוקר לפני התפילה, לאחר מכן חושבים חסידות, אחר כך מתפללים באריכות. אמר הרבי: "לערנען דארף מען, דאוונען מוז מען, אבער לערנען דארף מען אויך. מזמן לזמן וועט יעדערער אריינגיין באזונדער וועלן מיר ריידן" [=ללמוד צריך, להתפלל חייבים, אבל ללמוד גם צריך. מזמן לזמן כל אחד יכנס לבדו ואז נדבר].

סוגיית לימוד החסידות לפני התפילה היה ויכוח בין הבחורים שהגיעו זה עתה מצרפת להנהלה. שכן עד עתה למדו בישיבה בחצר הרבי שעה חסידות לפני התפילה, והללו החליטו שממשיכים ללמוד לפי הסדר שהיה נוהג בפריז דהיינו שעה וחצי. אולם המגידי שיעור בנגלה אשר הדבר פגע בשיעורים שלהם, עשו רעש, ואילו הרמ"ש אמר שצריכים להמשיך בסדר שהיו נוהגים בפריז.

כעת לאחר ה'יחידות' נאמרו הדברים לרמ"ש אשר אמר שאכן צריכים להמשיך כפי שנהגו עד עתה בפריז.

בהמשך לדברים אלו הורה הרמ"ש לעשות 'הנחה' מהיחידות הזו, ואמר שאם תהיה איזו הזדמנות ושעת הכושר ישתדל להכניס אל אדמו"ר הריי"צ את ה'הנחה' כדי שיגיה זאת. ר' דוד רסקין הכין 'הנחה' ונתנה להרמ"ש, אולם לאחר ימים ספורים בשבת י' שבט, ניצחו אראלים את המצוקים, אדמו"ר הריי"צ הסתלק. ולאחר זמן אמר הרמ"ש שאדמו"ר הריי"צ לא הגיה את ההנחה.

"זכות גדולה"

עם הסתלקות אדמו"ר הריי"צ, התקשר התמים יצחק שלמה אל הרמ"ש, והיה מאלו אשר פעלו בדביקות ובמסירות, בכדי שהחסידים יכתירו את הרמ"ש לאדמו"ר השביעי של ליובאוויטש.

בשנים הבאות, כאשר הרבי ערך את סדרת הספרים המיוחדת "שדי חמד", התבקש הת' יצחק שלמה יחד עם יבלחט"א הרב שלום מענדל סימפסאן מזכיר הרבי, לערוך מפתחות לספר ההלכתי אשר הוא נר לרגלי תלמידי חכמים בכל רחבי תבל. באחת ההתוועדויות בתקופה זו, ביקש הרבי מהתמימים להוסיף בלימוד מחוץ לסדרי הלימוד, והתמימים נקראו אל הרבי לומר במה הוסיפו, אולם לת' יצחק פבזנר לא קרא, כיון שהיה עסוק מחוץ לסדרים בעריכת מפתחות לשדי חמד.

שותפו למלאכת הקודש, הרב שלום מענדל סימפסאן, מספר כי עריכת המפתחות נעשתה בהתנדבות גמורה: "ראינו בעבודה זו, זכות גדולה כי קיבלנוה

מהרבי בעצמו". המלאכה החשובה והמורכבת, ארכה כשנה ובסיום העבודה נתן הרבי הסכמה מיוחדת אשר שמותיהם של שני עורכי המפתחות יצויין עלי ספר. לא בכדי נבחר לעבודה חשובה זו, שכן הת' יצחק שלמה היה תלמיד חכם, ידען ובקי גדול ובקיאות מיוחדת היתה לו בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן.

באותם ימים היה בין בחירי התמימים, ושמו מוזכר ביומני התקופה ההיא, כמי שחזר מאמרים בעל פה בשבתות, וגם היה מאוד זהיר לקיים את כל מנהגי חב"ד בדיוק רב, ובפרט באופן בו נוהג הרבי וכפי שתעיד על כך שאלה ששאל את הרבי, והמענה הפך למנהג של ממש. להלן ציטוט מתוך יומן מהושענא רבא תשי"א:

"הת' יצחק פעוונזנער שאל את כ"ק אדמו"ר שליט"א האם יש לאחוז את כל הד' מינים ביד ימין צמוד ללב, באמירת הושענות בעת שמקיפים את הבימה כפי שנוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א וענה כ"ק אדמו"ר שליט"א: לא ראיתי זאת בספרים אבל כך אני נוהג, כמובן שכולם התחילו לנהוג כן" (ימי בראשית).

מניין חב"ד בבית וגן

בשנים הבאות נסע לארץ הקודש בשליחות לחיזוק ישיבת תומכי תמימים לוד ובשנת תשי"ט החל לעבוד בדפוס יד החמישה בכפר חב"ד. הרב שמריהו ששונקין ע"ה הציע לו נכבדות את מרת שושנה רייזל בתו של הרב שלום הורביץ מירושלים, אשר התגורר בעבר במינסק והכיר את הרב אברהם ברוך פבזנר הי"ד.

השידוך יצא לפועל, ולאחר החתונה התיישבו הזוג הצעיר בירושלים ולאחר זמן קצר עקרו מירושלים והיגרו לניו יורק, שם עבד ר' יצחק שלמה כסדר ב"דפוס עזרא" בהנהלת הרב מרדכי שוסטרמן והרב שלום בער פבזנר. בדפוס זה הודפסו רבים מספרי רבותינו נשיאינו. ובתקופה מסויימת זכה להיות לעזר במזכירות הרבי ולעסוק בהגהת מאמרי הרבי. רעייתו תבלחט"א מרת שושנה עבדה באותן שנים, כמחנכת במוסדות בית יעקב ובית רבקה בניו יורק.

לאחר מספר שנים שבו לארץ הקודש והתיישבו בשכונת בית וגן בירושלים, כאן היה הרב יצחק שלמה ממייסדי מניין חב"ד, אשר מבנה לא היה לו, ובכל שבת

ר' יצחק שלמה ועוד כמה חסידים אשר התגוררו בשכונה, דאגו לאכסניה מתאימה גם למניין. המאמץ הארגוני היה גדול, אבל הוא לא ויתר ועשה הכל בכדי שחסידים גם בשכונת בית וגן, יתפללו עם חסידים, ילמדו חסידות וגם יתועדו בימי דפגרא. לפרנסתו עבד כמגיה ב"רשומות" - העיתון הרישמי של מדינת ישראל, בו מתפרסמות מעת לעת הודעות רשמיות ובהם ספר החוקים, הצעות חוק ועוד. העבודה היתה דורשת מאמץ רב, ובכל אופן לאחר תום שעות העבודה למד מידי יום ביזמו משעה 3 אחר הצהריים ועד 9 בערב בכולל בגבעה הצרפתית.

היה מסור ונתון לרבי בצורה מיוחדת. הירבה לעסוק במבצע תפילין, במיוחד עם חיילים שהיו מגיעים תדיר לבית הקברות הצבאי בהר הרצל הסמוך לשכונת בית וגן.

הקפיד עד מאוד להשתתף בכל השידורים משיחות והתוועדויות הרבי. החינוך שספג בבית הוריו - התמסרות לרבי עד כדי מסירות נפש בפועל ממש, ושאת תוצאותיה חווה על בשרו במשך כל ימי חייו, החדיר בבני משפחתו.

תחנות רבות עבר בחייו, ובכמה מהן הכאב היה גדול, גדול מאוד. ואת הכאב והקושי הרב, הפנים בתוך תוכו, ומיעט לספר על עברו, וכאן נכתב מעט ממה שיודעים בני המשפחה ממקורות שונים.

בשלהי שנת תשמ"ה, אושפז עקב בעיה רפואית במעיים, המחלה הסתבכה, כוחותיו לא עמדו לו ובשבת קודש כי תצא, י"ד אלול תשמ"ה השיב את נשמתו לבוראה והוא בן 56 בלבד.

רעייתו מרת שושנה רייזל פבזנר ע"ה נפטרה ביום ג' כ' אייר ה'תשע"ד.

הותירו אחריהם את בניהם ובנותיהם: מרת רבקה כהן - ניו יורק, מרת יהודית קרביצקי - ניו יורק, הרב אברהם ברוך פבזנר - ביתר עילית, הרב שלום פבזנר - ניו יורק, הרב שניאור זלמן פבזנר - מגדל העמק.